

UNIVERZITA KARLOVA
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Diplomová práce

**Náboženství v současných učebnicích
pro základní školy
a nižší stupeň gymnázií**

Alžběta Hanychová

Katedra praktické teologie
Vedoucí práce: Dr. Ladislav Beneš
Studijní program: Teologie (M6141)
Studijní obor: EVT (6141T007)
Evangelická teologie Mgr. prez. (RETNP12)

Praha 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem Náboženství v současných učebnicích pro základní školy a nižší stupeň gymnázií napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

V Praze, dne 8. srpna 2017

podpis:

Anotace

Náboženství v současných učebnicích pro základní školy a nižší stupeň gymnázií.

V poslední době stoupá ve veřejném prostoru míra diskuzí a polemik o náboženství. Nežřídká se však jedná o nepoučená stanoviska. Ve své práci jsem se zaměřila na to, jaké informace se dostávají k žákům základních škol, a to bez ohledu na zájem konkrétního učitele. V první části porovnávám základní kurikulární dokumenty (tzv. Bílou knihu a Rámcový vzdělávací program) a jednotlivé vzdělávací oblasti. V druhé části se zaměřuji na konkrétní učebnice vybraných předmětů (dějepis, výchova k občanství, etika), které prošly schválením Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Všímám si, jak často, do jaké míry a v jakých kontextech pojednávají o náboženství (včetně přehledu, o kterých náboženstvích referují). Následně vyhodnocuji, jestli zaujímají nějaké hodnotící stanovisko, případně zda vedou žáky k zájmu o tuto oblast a zda rozvíjí jejich schopnosti dohledat si relevantní informace.

Klíčová slova

Náboženství, obsahová analýza, učebnice, rámcový vzdělávací program, Bílá kniha, předsudky, religiozita, schvalovací doložka, dějepis, etická výchova, občanská výchova, hodnocení.

Summary

Religion in textbooks for the second-grade elementary schools.

Recently, there has been an increasing level of discussion about religion in the public space. Nonetheless, uneducated opinions are often being used. In my work, I focused on what kind of information are being passed onto pupils of primary schools, regardless of the interest of particular teacher. In the first part of my thesis, I compare basic curriculum documents (so called Whitepaper and Framework Education Program) and individual educational areas. In second part, I work with specific books of selected subjects (history, civics, ethics) that have been authorized by the Ministry of Education Youth and Sports (MEYS). I pay particular attention to how frequently, to what extent and in what context do they refer about religion (including list of reported religions). Afterwards, I evaluate, whether they take evaluated stands, alternatively whether they encourage pupils to be interested in this area and finally whether they develop pupils' ability to look up relevant information on that subject.

Keywords

Religion, content analysis, textbook, Framework Educational Program, Whitepaper, prejudice, religiosity, Approval Clause, history, ethics, civics, evaluation.

Poděkování

Velké díky patří vedoucímu práce, Dr. Ladislavu Benešovi za vedení, trpělivost při realizaci a základní nasměrování. Také PhDr. Haně Janečkové, PhD. za cenné podněty k metodice. Velkou ochotu při srovnávání konkrétních vydání učebnic projevily pracovnice Národní pedagogické knihovny. Mimořádnou vstřícnost mi prokázaly kolegyně a především naše milá ředitelka z Diakonické akademie, bez jejíž podpory i rady by tato práce sotva byla dokončena.

A samozřejmě největší poděkování patří mým nejbližším, široké rodině i přátelům a spolužákům za velice vytrvalou podporu, korektury, pomoc s formátováním a snahu vést ke studijní kázni i pravidelné dodávání radostných podnětů během psaní této práce.

Obsah

Prohlášení	2
Anotace	3
Klíčová slova	3
Summary.....	4
Keywords.....	4
Poděkování	5
Úvod	8
Cíl práce.....	8
Metodické poznámky k obsahové analýze	10
1. Obsah výuky	12
Legislativní rámec a kurikulární dokumenty.....	12
Bílá kniha a náboženství.....	13
Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV) a náboženství	14
Vzdělávací oblasti.....	14
Průřezová témata	17
2. Učebnice – definice, hodnocení kvality a formy výzkumu	19
Schvalovací doložky MŠMT	19
Proces	20
Kritéria.....	21
Používání, hodnocení a výzkum učebnic	22
Metodika mého výzkumu	23
3. Přehled a hodnocení učebnic	25
Dějepis	25
Nakladatelství Dialog	25
Nakladatelství Fraus	28
Nakladatelství Nová škola, s.r.o.	30
Nakladatelství Nová škola DUHA Brno	32
Nakladatelství Prodos	33
SPL – Práce	35
SPN – pedagogické nakladatelství, a. s.	38
Výchova k občanství	41
Fraus	41
Gaudeamus	42
Nová škola, s.r.o.	43
SPL – Práce	44
Etika.....	45
Fraus	45
Národní institut pro další vzdělávání.....	46

4. Shrnutí kritérií hodnocení učebnic	48
Tematické oblasti a hodnotící perspektiva	48
Dějepis	48
Výchova k občanství	50
Etika.....	51
Věcná správnost.....	51
5. Závěr.....	52
Seznam literatury	53
ZKRATKY	53
UČEBNICE	53
Dějepis.....	53
Výchova k občanství	56
Etická výchova	57
MONOGRAFIE A SBORNÍKY	58
INTERNETOVÉ ZDROJE:	60
Seznam příloh.....	64

Úvod

Česká společnost bývá vzhledem k tradičnímu náboženství označována jako nábožensky chladná, případně na nové směry reagující silným pocitem ohrožení.

Jakkoli se řada obyvatel České republiky k nějakému náboženství hlásí, jedná se o menší část. Podle dat Českého statistického úřadu¹ se k nějaké církvi nebo náboženské společnosti hlásí cca 14% obyvatel, necelých 7% se označilo jako věřící, explicitně bez náboženské víry se charakterizovalo cca 35% respondentů (ostatní se k této otázce nevyjádřili).²

Jistá rezervovanost vůči náboženství, obzvláště institucionalizovanému, je v naší zemi dlouhodobým standardem. Není pochyb, že v tom sehrála velkou roli historická zkušenost s rekatolizací raného novověku i ideologie přítomná ve školství komunistického režimu.

Přesto soudím, že v posledních letech v celospolečenské debatě kritika náboženství ještě stoupá. V případě křesťanství se zvedla nová vlna antipatií kolem Zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi,³ (provázená i masivní negativní kampaní před volbami⁴ v roce 2013), v současné době se stále častěji objevuje rezervovanost až nesnášenlivost vůči islámu, do velké míry v souvislosti s terorismem a migrační vlnou z Afriky a ze zemí Blízkého a Středního východu.⁵

Vedle toho se ve společenské debatě začíná klást důraz na návrat ke kulturním kořenům a přibývá lidí z různých religióznějších národů, kteří se do České republiky stěhují.

Cíl práce

Nelze popřít, že značnou vinu na rezervovanosti až odporu k náboženství nese sama církev a že svět náboženství (a zkušenost s lidmi, kteří se jím zaštiťují) má řadu stinných míst. Nicméně soudím, že za mnohé může špatná informovanost a „mýty“, které se o něm šíří. Sama se pohybuji většinou mezi lidmi, kteří se o náboženství zajímají „zevnitř“, nicméně občas na téma náboženství narazím

¹ Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011.

² Přesná data uvádím v příloze č. 1. Obyvatelstvo podle náboženské víry.

³ Církevní restituce v Česku – Wikipedie. [online, cit. 09.08.2017]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Církevní_restituce_v_Česku.

⁴ Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky.

⁵ Podrobnou reflexi z roku 2004 nabízí kapitola Náboženství a jeho reflexe v české společnosti; VOJTÍŠEK, Zdeněk. Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice: náboženství, církve, sekty, duchovní společenství. Praha: Portál (vydavatelství), 2004.

v rozhovoru i s těmi, kteří se s ním setkávají pouze okrajově nebo vůbec. Několikrát jsem zaznamenala, že někteří lidé „uvnitř“ církve touto neinformovaností ostatních pohrdají. Ráda bych tedy zmapovala, jaké informace se o náboženství dostávají k lidem plošně, bez ohledu na jejich společensko-náboženský původ.

Rozhodla jsem se ve své práci zaměřit na nastupující generaci, chci prozkoumat, jak je prezentováno náboženství na druhém stupni základních škol. „Základní vzdělávání je v současnosti jedinou vzdělávací etapou, které se povinně účastní každé dítě v ČR, která vytváří základ pro celoživotní učení u celé populace. Povinná školní docházka je hlavním obdobím, kdy děti všech úrovní schopností a ze všech vrstev obyvatelstva získávají ve škole zkušenost ze sociálních vztahů v přirozeně heterogenních kolektivech svých vrstevníků. Dochází zde k potřebnému vzájemnému ovlivňování a buduje se nenahraditelný sociální kapitál jako předpoklad pro dosahování budoucí shody ve společenských, politických a pracovních záležitostech.

Základní vzdělávání je rozděleno na 1. a 2. stupeň. Každá tato vzdělávací etapa má specifické vzdělávací cíle, odlišné metody a formy práce, ale i problémy, které je třeba řešit (...).“⁶ Já se budu věnovat stupni druhému, tedy dětem cca mezi deseti až patnácti lety, kdy už jsou schopné vstřebávat mnoho informací ze širšího okolí a navazovat na ně reflexí, obzvlášť dostanou-li k tomu prostor a vedení. „Cílem 2. stupně základního vzdělávání je především poskytnout žákům co nejkvalitnější základ všeobecného vzdělání. To znamená vybavit je jasnými vztahy k základním lidským hodnotám a takovými všeobecnými vědomostmi a praktickými dovednostmi, které jim dovolí pokračovat v dalším stále specializovanějším vzdělávání i v rozvoji různých zájmových činností a nebudou žádného z nich odrazovat ani limitovat při poznávání nových oblastí lidského vědění a nových aktivit.“⁷

Výuka v hodinách probíhá různě, učitelům je dán velký prostor pro vlastní kreativitu i vliv osobního pohledu na věc.⁸ Co je však přístupné dětem bez ohledu na zaujetí konkrétního učitele? Je nějaká platforma, která je do nějaké míry závazná a může mít vliv opravdu na každého žáka? Nacházím dvě. Jednak je to Rámcový vzdělávací program, který na celostátní úrovni definuje obsah výuky, jednak jsou to učebnice, materiál společný žákům i učitelům, přístupný i rodičům.

⁶ Bílá kniha, str. 47.

⁷ Bílá kniha, str. 48.

⁸ Průcha (Přehled pedagogiky, str. 139) mluví o tzv. skrytém kurikulu: „Tímto termínem se vyjadřuje v podstatě to, s čím se žáci ve škole setkávají (a co je může ovlivňovat), aniž by to bylo plánováno v oficiálním kurikulu – tedy mezi jiným i postoje a hodnoty, které učitelé (vědomě či nevědomě) prezentují žákům.“

Jaký zde najdeme obraz náboženství? Negativní, či spíše pozitivní? Je zde dostatek prostoru pro vnímání více perspektiv? Náboženství se raději téměř netematizuje? Nebo snad lze nalézt i témata týkající se duchovního přesahu?

Metodické poznámky k obsahové analýze

Náboženství se pokouší definovat celá řada výměrů i citátů. Co přesně jsem hledala pro potřeby této práce?

Vzhledem k tomu, že učebnice psali autoři různí, rozhodla jsem se nevycházet z konkrétní definice, ale na základě inspirace knihou *Nástin religionistiky*⁹ si všimnout tří oblastí, ve kterých se fenomén náboženství objevuje. Za prvé, na rovině lidské povahy a vztahů je to vztaženost k transcendentní realitě a projevy zbožnosti; za druhé, na rovině popisu lidského jednání jsem si všimla různých kultů, rituálů, liturgických rolí i svátků a odkazů k mytologii; a konečně za třetí, objektů uctívání – bohů a posvátného rozměru míst, zvířat i idolů a světců.

Zejména v učebnicích občanské výchovy byla náboženská stránka spjata s okruhy věnujícími se kultuře. Tento pojem v užším pojetí vztahujeme především k projevům lidské společnosti – tedy „kulturou určitého společenství se rozumí jeho zvyklosti, symboly komunikační normy (...), sdílené hodnotové systémy, (...), zachovávaná tabu.“¹⁰ To se týká i náboženské stránky těchto fenoménů. „Kulturní pluralita je teoretický princip, podle něhož se uznává, že jednotlivá společenství (národy, etnika, náboženské skupiny) mají své specifické kultury, které je nutno považovat za zcela rovnocenné.“¹¹

To vše napovídá, že jsem se ve své obsahové analýze školských dokumentů zaměřila především na kvalitativní přístup, konkrétní postup uvádím v kapitole Metodika mého výzkumu.

Pomocí mi byly oborová a předmětová didaktika¹² – kromě jiného se totiž zabývají i „problémem transformace poznatků jednotlivých věd do obsahu vzdělávání.“¹³

⁹ HELLER, Jan a Milan MRÁZEK. *Nástin religionistiky*, str. 93-98.

¹⁰ PRŮCHA, Jan. *Multikulturní výchova: teorie - praxe - výzkum*, str. 31.

¹¹ PRŮCHA, Jan. *Multikulturní výchova: teorie - praxe - výzkum*, str. 32.

¹² Podrobně viz PRŮCHA, Jan. *Přehled pedagogiky: úvod do studia oboru*, str. 110-119.

V případě této diplomové práce využijeme především didaktiku dějepisu a občanské výchovy.

¹³ *Přehled pedagogiky*, str. 117.

Předmětem tohoto empirického výzkumu budou tedy konkrétní jevy edukační reality – celostátní dokumenty vzdělávací politiky a učebnice vybraných předmětů pro základní školu.¹⁴

Za aktuálně platné celostátní dokumenty zpracuji Bílou knihu vzdělávání a Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Zahrnuji je především proto, že soulad s nimi je základní podmínkou pro udělení doložky MŠMT. Zvláštní pozornost budu věnovat jednotlivým vzdělávacím oblastem a průřezovým tématům.

Pokud se jedná o učebnice, materiálů pro výuku existuje celá řada. Já jsem se rozhodla vybrat¹⁵ ty, které mají k jaru 2017 platnou schvalovací doložku MŠMT.¹⁶ Jedná se vždy o několik ucelených řad pro šestý až devátý ročník a několik učebnic schválených pro jednotlivé ročníky.

Schvalovací doložka se uděluje i pracovním sešitům. Ty jsem po důkladném srovnání z této práce vynechala, v podstatě opakují výběr toho nejdůležitějšího z učebnic.

K většině učebnic vyšla i metodická příručka pro učitele. Ta se ovšem většinou nedostane do rukou dětí a rodičů, navíc (jak je uvedeno výše) záleží pouze na učiteli, které kapitoly rozšíří a které pojme v hodinách stručněji. V seznamu literatury odkazují i na příručky pro učitele k multikulturní výchově. Samostatné učebnice teprve vznikají, učebnicím průřezových témat se zatím schvalovací doložky téměř neudělují.

Na základě analýzy Rámcového vzdělávacího programu jsem se rozhodla věnovat oblasti Člověk a společnost, konkrétně tedy učebnicím schváleným pro předměty dějepis a výchova k občanství (zde jsem pouze vynechala učebnici zaměřenou úzce na finanční gramotnost). Jako třetí oblast doplňují učebnice etiky.

¹⁴ Viz Přehled pedagogiky, str. 182-3.

¹⁵ záměrný výběr viz PELIKÁN, Jiří. Základy empirického výzkumu pedagogických jevů, str. 48.

¹⁶Schvalovací doložky učebnic – seznam platný k 30. 3. 2017.

Schvalovací doložky učebnic, MŠMT ČR. MŠMT ČR [online]. Copyright ©2013 [cit. 09.08.2017]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/schvalovaci-dolozky-ucebnic-2013>.

1. Obsah výuky

Jak už bylo zmíněno v úvodu, tématem této práce je zkoumání náboženství jako součásti učiva ve výuce (specificky pak v učebnicích pro druhý stupeň základní školy). Co však tento obsah v základu vymezuje?

Jako nejširší pojem pro předmět vzdělávání používá pedagogika termín kurikulum. Jedná se o komplexní plán výuky, souhrn odpovědí na otázky proč, koho, v čem, jak, kdy, za jakých podmínek a s jakými očekávanými efekty vzdělávat.¹⁷

V českém prostředí se pojem kurikulum prosadil teprve v devadesátých letech dvacátého století, ujal se však jako jeden ze základních termínů. V základu je teorie kurikula definována jako teorie o obsahu vzdělávání,¹⁸ nás pak bude zajímat především kurikulum v tzv. koncepční (koncepte ztvárňované v dokumentech státní vzdělávací politiky i jednotlivců nebo zájmových skupin), projektové („konkrétně plánované vzdělávací programy, učební plány a učební osnovy, učebnice, požadavky na vzdělávání,¹⁹ apod.) a realizační („učivo, které je žákům prezentováno“) formě.²⁰

Legislativní rámec a kurikulární dokumenty

Legislativně je v České republice vzdělávání žáků od 3 do 19 let ukotveno v tzv. „školském zákoně“ (Zákon č. 561/2004 Sb., zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání)²¹, na nějž navazuje tzv. Bílá kniha vzdělávání (Národní program rozvoje vzdělávání v ČR).²² Jedná se o dokument, v němž vláda schválila cíle ve vzdělávání v roce 2001.²³ „Bílá kniha je pojata jako systémový projekt, formulující myšlenková východiska,

¹⁷ Podle FILOVÁ, Hana. Vybrané kapitoly z obecné didaktiky, str. 10.

¹⁸ Podrobně viz Přehled pedagogiky, str. 103-106.

¹⁹ Přehled pedagogiky, str. 104.

²⁰ Přehled pedagogiky, str. 104.

²¹ Aktuální znění: Školský zákon, MŠMT ČR. *MŠMT ČR* [online]. Copyright ©2013 [cit. 09.08.2017]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty-3/skolsky-zakon>.

²² Bílá kniha - národní program rozvoje vzdělávání v České republice. Formuje vládní strategii v oblasti vzdělávání. Strategie odráží celospolečenské zájmy a dává konkrétní podněty k práci škol, MŠMT ČR. *MŠMT ČR* [online]. Copyright ©2013 [cit. 10.08.2017]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/bila-kniha-narodni-program-rozvoje-vzdelavani-v-ceske-republice-formuje-vladni-strategii-v-oblasti-vzdelavani-strategie-odrazi-celospolecenske-zajmy-a-dava-konkretni-podnety-k-praci-skol>.

²³ Dokument je průběžně aktualizován, viz Strategie vzdělávání 2020 | www.vzdelavani2020.cz. Strategie vzdělávání 2020 | www.vzdelavani2020.cz [online]. Dostupné z: <http://www.vzdelavani2020.cz/>.

obecné záměry a rozvojové programy, které mají být směrodatné pro vývoj vzdělávací soustavy ve střednědobém horizontu.“²⁴

Každá etapa vzdělávání (předškolní, základní a střední) má svůj Rámcový vzdělávací program (v této práci se budu zabývat Rámcovým vzdělávacím programem pro základní vzdělávání, dále RVP ZV). Ten na státní úrovni především formuluje závazné rámce vzdělávání, stanovuje klíčové kompetence, kterých mají žáci v daném stupni vzdělávání dosáhnout, a vymezuje vzdělávací obsah (očekávané výstupy a učivo).

Podrobně je pak kurikulum a jeho rozdělení zpracováno v učebních plánech a osnovách ve Školních vzdělávacích programech. Ty již sestavují pedagogové konkrétní školy v čele se svými oborovými radami, jakkoli samozřejmě musejí splňovat nároky Rámcového vzdělávacího programu.²⁵ Tyto dokumenty jsou veřejné, je dán prostor profilaci školy i regionálním specifikům, učitelé mohou zohlednit míru svého zaujetí pro mezipředmětovou a projektovou výuku. Jednotlivým školám a učitelům je tak dopřána velká autonomie.²⁶

Bílá kniha a náboženství

„Vzdělávání se nevztahuje jen k vědění a poznávání, tedy k rozvíjení rozumových schopností, ale i k osvojování si sociálních a dalších dovedností, duchovních, morálních a estetických hodnot a žádoucích vztahů k ostatním lidem i ke společnosti jako celku, k emocionálnímu a volnému rozvoji, v neposlední řadě pak ke schopnosti uplatnit se v měnících se podmínkách zaměstnanosti a tím i trhu práce.“²⁷ V rámci rozvíjení multikulturního respektu (jmenuje řadu menšin v ČR²⁸ i mezinárodní spolupráci a solidaritu) a navazování na vlastní kulturní kořeny zmiňuje text Bílé knihy i budování spirituálních a duchovních hodnot, k čemuž se pak ještě několikrát vrátí.

Cílem vzdělávání je mimo jiné: „Zprostředkování historicky vzniklé kultury společnosti, obsažené ve vědách, technice, umění, pracovních dovednostech, spirituálních a morálních hodnotách jak nastupujícím generacím, tak do vědomí a činností všech členů společnosti.“²⁹ Nicméně blíže tyto cíle nespecifikuje.

Církve jsou ještě jmenované mezi zřizovateli škol.³⁰

²⁴ Bílá kniha, str. 7.

²⁵ Nároky viz RVP ZV, str. 153-158: kapitola 11. Zásady pro zpracování, vyhodnocování a úpravy školního vzdělávacího programu.

²⁶ Výzkumu reálného vyučování v oblasti náboženství se věnovala například Alexandra Hauserová ve své diplomové práci Křesťanství ve výuce na českých gymnáziích.

²⁷ Bílá kniha, str. 14.

²⁸ více Bílá kniha, str. 67.

²⁹ Bílá kniha, str. 14.

³⁰ Bílá kniha, str. 22.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV)³¹ a náboženství

Vycházela jsem z verze z ledna roku 2016.³² Hned v úvodu kapitoly Pojetí a cíle základního vzdělávání se jako jeden z devíti formulovaných základních cílů uvádí bod „vést žáky k toleranci a ohleduplnosti k jiným lidem, jejich kulturám a duchovním hodnotám, učit je žít společně s ostatními lidmi.“³³

Následující kapitola formuluje několik skupin klíčových kompetencí, deklarované tolerance se týkají kompetence občanské, kdy žák „respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot (...) a respektuje, chrání a ocení naše tradice a kulturní i historické dědictví.“³⁴

Především jsem se však zajímala o kapitolu pátou, nazvanou Vzdělávací oblasti, věnující se už konkrétně učivu (které dělí do vzdělávacích oborů většinou odpovídajících tradičnímu dělení podle předmětů) a o kapitolu šestou, Průřezová témata.

Vzdělávací oblasti

Velice mě překvapilo, že na čtrnácti stranách věnujících se oblasti **Jazyk a jazyková komunikace** (která zahrnuje části Český jazyk a literatura, Cizí jazyk a další cizí jazyk), se téma spojené s náboženstvím a kulturou zmiňuje pouze v úvodu, a to v rámci formulace cílů při osvojování cizích jazyků: „Umožňuje poznávat odlišnosti ve způsobu života lidí jiných zemí i jejich odlišné kulturní tradice. Prohlubuje vědomí závažnosti vzájemného mezinárodního porozumění a tolerance a vytváří podmínky pro spolupráci škol na mezinárodních projektech.“

V rámci výstupů v literární výchově se očekává, že žák „uvádí základní literární směry a jejich významné představitele v české a světové literatuře“³⁵ a součástí učiva jsou „literární druhy a žánry – poezie, próza, drama, žánry lyrické, epické, dramatické v proměnách času – hlavní vývojová období národní

³¹ Až na několik explicitních výjimek platí veškeré požadavky stanovené pro 2. stupeň základního vzdělávání i pro odpovídající ročníky víceletých gymnázií.

³² Úpravy, které se vyskytly během psaní této práce v roce 2017, se týkaly pouze zrušení přílohy LMP (upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením), úprav obsahu a výsledků vzdělávání pro žáky s priznaným podpůrnými opatřeními a výuky plavání. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, MŠMT ČR. MŠMT ČR [online]. Copyright ©2013 [cit. 09.08.2017]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/ucebni-dokumenty>.*

³³ RVP ZV, str. 9.

³⁴ RVP ZV, str. 12.

³⁵ RVP ZV, str. 24.

a světové literatury, typické žánry a jejich představitelé.“³⁶ Dá se sice předpokládat, že zahrnují i základní díla spjatá s náboženstvím (v oblasti světové literatury např. Bibli, Bhagavadgítu nebo Ilias a Odysseu, v národní např. píseň Hospodine pomiluj ny či Bibli kralickou), nicméně dokument sám nic z toho nespecifikuje.

Oblasti **Matematika a její aplikace**, a **Informační a komunikační technologie** pochopitelně vynechávám, oblast **Člověk a jeho svět** se týká pouze prvního stupně.

Nejvíce materiálu poskytla vzdělávací oblast **Člověk a společnost**. Ta zahrnuje vzdělávací obory Dějepis a Výchova k občanství, přesahuje však i do jiných oblastí (především do společenskovědní části oboru Zeměpis a do již zmíněného Českého jazyka a literatury).

Vzhledem k zaměření této práce cituji tři body. Vzdělávání žáka vede k „rozvíjení zájmu o současnost a minulost vlastního národa i jiných kulturních společenství, utváření a upevňování vědomí příslušnosti k evropské kultuře (...), rozvíjení orientace v mnohotvárnosti historických, sociokulturních, etických, politických, právních a ekonomických faktů tvořících rámec každodenního života; k poznávání a posuzování každodenních situací a událostí ve vzájemných vazbách a širších souvislostech včetně souvislostí mezinárodních a globálních (...) a úctě k vlastnímu národu i k jiným národům a etnikům; k rozvíjení respektu ke kulturním či jiným odlišnostem (zvláštnostem) lidí, skupin i různých společenství.“³⁷

Konkrétní témata vzdělávacího oboru Dějepis jsem vyznačila v ukázce z Rámcového vzdělávacího programu.³⁸ Jedná se o zpracování epoch Počátky lidské společnosti, Nejstarší civilizace a kořeny evropské kultury (obvykle učivo šestého ročníku), Křesťanství a středověká Evropa (sedmý ročník) a Objevy a dobývání, počátky nové doby (konec sedmého nebo začátek osmého ročníku).

Ve Výchově k občanství žák díky tematickému okruhu Člověk ve společnosti „objasní potřebu tolerance ve společnosti, respektuje kulturní zvláštnosti i odlišné názory, zájmy, způsoby chování a myšlení lidí, zaujímá tolerantní postoje k menšinám a rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti.“³⁹ Tyto zásady mají své místo i v českém zákonodárství, proto jsou zmíněny i v okruhu Člověk, stát a právo.⁴⁰

³⁶ RVP ZV, str. 24.

³⁷ RVP ZV, str. 52.

³⁸ V příloze č. 2 Rámcový vzdělávací program – Dějepis.

³⁹ RVP ZV, str. 57.

⁴⁰ RVP ZV, str. 60-61.

Součástí učiva tohoto okruhu jsou i lokální tradice, památná místa a zásluhy významných rodáků a reflexe jejich rozmanitosti. To je doplněno v oblasti zaměřené i opačným směrem: Mezinárodní vztahy, globální svět, kde se má žák naučit reflexi projevů globalizace, jejich kladů a záporů, a orientovat se v globálních problémech (které se leckdy týkají mezináboženského napětí).

Ve vzdělávací oblasti **Člověk a příroda** jsem mnoho podnětů nečekala, ve vzdělávacích oborech Fyzika a Chemie jsem opravdu nenašla jediný. Jeden obsahuje Přírodopis, kde se v části Obecná biologie a genetika zmiňují různé názory na vznik života.

Větší blok obsahuje až Zeměpis (Geografie) v části Regiony světa, kde se věnuje pozornost jejich charakteristice „z hlediska přírodních a socioekonomických poměrů s důrazem na vazby a souvislosti (přírodní oblasti, podnebné oblasti, sídelní oblasti, jazykové oblasti, náboženské oblasti, kulturní oblasti),“⁴¹ a především Společenské a hospodářské prostředí zaměřující se mj. na kulturní charakteristiky obyvatelstva, globalizační společenské procesy a světová konfliktní ohniska.⁴²

Vzdělávací oblast **Umění a kultura** je zastoupena obory Hudební a Výtvarná výchova. „S přechodem na 2. stupeň základního vzdělávání se otevírá cesta širšímu nazírání na kulturu a umění. Připomínají se historické souvislosti a společenské kontexty ovlivňující umění a kulturu.“⁴³ Žák je veden k „spoluvytváření vstřícné a podnětné atmosféry pro tvorbu, pochopení a poznání uměleckých hodnot v širších sociálních a kulturních souvislostech, k tolerantnímu přístupu k různorodým kulturním hodnotám současnosti a minulosti i kulturním projevům a potřebám různorodých skupin, národů a národností.“

To při Hudební výchově podporuje v rámci poslechové činnosti pochopení díla, jeho autora (souvislosti s jeho životem a dobou vzniku) a různých stylů a žánrů. Výtvarná výchova se oblasti náboženského cítění může dotknout pouze v rámci zprostředkovávání proměn komunikačního obsahu – podtéma se soustředí na „záměry tvorby a proměny obsahu vizuálně obrazných vyjádření vlastních děl i děl výtvarného umění; historické, sociální a kulturní souvislosti.“⁴⁴

Vzdělávací oblast **Člověk a zdraví** pouze upozorňuje, že je „vhodné usilovat o to, aby předkládané názory nebyly v příkrém rozporu s názory zákonných zástupců žáků“⁴⁵ a zmiňuje nebezpečí sekt,⁴⁶ Vzdělávací oblast **Člověk a svět práce** pro naše téma nic nepřináší.

⁴¹ RVP ZV, str. 77.

⁴² RVP ZV, str. 78.

⁴³ RVP ZV, str. 81.

⁴⁴ RVP ZV, str. 90.

⁴⁵ RVP ZV, str. 91.

⁴⁶ RVP ZV, str. 93.

Novinkou jsou nepovinné **Doplňující vzdělávací obory** – Dramatická výchova, Etická výchova, Filmová/audiovizuální výchova a Taneční a pohybová výchova. S výjimkou Etické výchovy náboženství přímo netematizují, nicméně poukazují na znalosti daných uměleckých směrů, kde se jej při pozornosti zaměřené na zásadní díla a etapy vývoje pravděpodobně dotknou (především v Dramatické výchově nelze opominout mytologické náměty antických dramát, biblickou metaforiku a symboly apod.).

Etická výchova přináší do výuky nový rozměr. S pomocí deseti základních a šesti aplikačních témat vede žáka „k navázání a udržování uspokojivých vztahů, k vytvoření si pravdivé představy o sobě samém, k tvořivému řešení každodenních problémů, k formulaci svých názorů a postojů na základě vlastního úsudku s využitím poznatků z diskuse s druhými, ke kritickému vnímání vlivu vzorů při vytváření vlastního světonázoru, k pochopení základních environmentálních a ekologických problémů a souvislostí moderního světa.“⁴⁷ K tomu slouží i dvě ze šesti aplikačních témat: Hledání pravdy a dobra jako součást přirozenosti člověka a především Duchovní rozměr člověka. Ten má pak učivo blíže rozepsané jako „obrana proti sektám, tolerance k lidem s jiným světovým názorem, informace o různých světonázorech.“⁴⁸ Našeho předmětu se mohou dotýkat i témata zaměřená na etické hodnoty, vzory a důstojnost a na identitu lidské osoby.

Průřezová témata

Povinnou součástí základního vzdělávání se stal akcent na průřezová témata, která jsou zaměřena na osobnostní a charakterový rozvoj a utváření postojů a hodnotového systému žáků. Přesné rozvržení do konkrétních ročníků je záležitostí každé školy a jejího zpracování Školního vzdělávacího plánu, nicméně témata musejí být postupně zařazena všechna, ať už v podobě samostatných projektů či seminářů nebo jako integrativní součást obsahu již zmíněných předmětů.

Osobnostní a sociální výchova, Výchova demokratického občana a Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech souvislost s náboženstvím a duchovními oblastmi nezmiňují, vedou však žáka k otevřenosti, toleranci a respektu kulturních, etnických a dalších (dá se předpokládat, že i náboženských) kořenů i odlišností. Například v tématu Evropa a svět nás zajímá – obsahem jsou „rodinné příběhy, zážitky a zkušenosti z Evropy a světa; místa, události a artefakty v blízkém okolí mající vztah k Evropě a světu; naši

⁴⁷ RVP ZV, str. 115.

⁴⁸ RVP ZV, str. 118.

sousedé v Evropě; život dětí v jiných zemích; lidová slovesnost, zvyky a tradice národů Evropy.“⁴⁹

Smyslem **Multikulturní výchovy** je „edukační činnost zaměřená na to, aby učila lidi z různých etnik, národů, rasových a náboženských skupin žít spolu, vzájemně se respektovat a spolupracovat.“⁵⁰

Náboženských vrstev se může výuka dotknout v podstatě u všech témat, obzvláště v případě, že se bude jednat o kultury a národnosti hlouběji spjaté s religiozitou (např. o Židy, Turky nebo Poláky). Explicitně v oblasti vědomostí si klade za cíl rozvíjet „schopnost poznávat a tolerovat odlišnosti jiných národnostních, etnických, náboženských, sociálních skupin a spolupracovat s příslušníky odlišných sociokulturních skupin“⁵¹ a v oblasti postojů a hodnot „pomáhá uvědomovat si neslučitelnost rasové (náboženské či jiné) intolerance s principy života v demokratické společnosti.“⁵² Jako tematické okruhy pro realizaci těchto cílů představuje oblasti Kulturní diference, Lidské vztahy, Etnický původ, Multikulturalita a Princip sociálního smíru a solidarity.

Poslední dvě průřezová témata, **Environmentální výchova** a **Mediální výchova**, oblast náboženství nezmiňují (dotýkat se jich však může akcent na hodnotový systém žáka a boj s předsudky).

⁴⁹ RVP ZV, str. 132.

⁵⁰ PRŮCHA, Jan. Multikulturní výchova: příručka (nejen) pro učitele, str. 15.

⁵¹ RVP ZV, str. 133.

⁵² RVP ZV, str. 133.

2. Učebnice – definice, hodnocení kvality a formy výzkumu

Bílá kniha vzdělávání formuluje jako jeden ze svých cílů vytvořit „fond učebnic, počítačových a multimediálních programů a dalších učebních pomůcek odpovídajících novému pojetí kurikula, který by podporoval, inicioval, koordinoval jejich přípravu a garantoval jejich kvalitu. Vytvořit odpovídající mechanismus pro zajištění kvality nových podpůrných materiálů.“⁵³ To se zatím daří pouze z části.

Směrnice MPSV vymezuje učebnice takto:

„(2) Za učebnice jsou považovány didakticky zpracované texty a grafické materiály, které:

a) umožňují dosažení očekávaných výstupů vzdělávacích oborů, vymezených rámcovými vzdělávacími programy a využití tematických okruhů průřezových témat k rozvoji osobnosti žáka vymezených rámcovými vzdělávacími programy a směřují k utváření a rozvíjení klíčových kompetencí žáků,

b) svým obsahem a zpracováním nejsou určeny ke znehodnocení jedním žákem pro další použití (například psaním, kreslením nebo rozstříháním).

(3) Za učební texty jsou považovány texty a grafické materiály 1), které bezprostředně doplňují učebnice uvedené v odstavci 2, jsou pro kvalitu a efektivitu výuky nepostradatelné, zároveň jsou však takového charakteru, že nemohou být součástí učebnice podle odstavce 2“⁵⁴ Jedná se například o různé atlasy, pracovní listy apod.

Schvalovací doložky MŠMT

Učitelé ve školách používají desítky různých materiálů, jak jsem zmínila v úvodu, za základ lze považovat učebnice se schvalovací doložkou MŠMT. Ty jednak splňují parametry obecného rozšíření (a většinou i finanční dostupnosti),⁵⁵ jednak prošly procesem ověření shody s Rámcovým vzdělávacím

⁵³ Bílá kniha, str. 39.

⁵⁴ Směrnice náměstka ministra pro vzdělávání ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k postupu a stanoveným podmínkám pro udělování a odnímání schvalovacích doložek učebnicím a učebním textům a k zařazování učebnic a učebních textů do seznamu učebnic. Článek I.

⁵⁵ Orientační cenu udávají i dokumenty, ve kterých MPSV zveřejňuje seznamy schvalovacích doložek.

programem a zkoumání základní obsahové i didaktické kvality.⁵⁶ Vzhledem k tomu, že pro náboženská témata platí u udělování schvalovacích doložek poměrně přísná pravidla, rozhodla jsem se je zpracovat i v této práci.

Proces

Žádost o udělení schvalovací doložky doručuje nakladatel do podatelny MŠMT, učebnicemi pro ZŠ se zabývá Odbor pro základní vzdělávání a vzdělávání v přípravných třídách – odbor vzdělávání - oddělení předškolního, základního a základního uměleckého vzdělávání. Jeho ředitel stanovuje nejméně dva recenzenty, a to se souhlasem náměstka skupiny pro vzdělávání. „Recenzenti jsou stanovováni pouze ze seznamu recenzentů podle Čl. IX. Jeden recenzent je odborník zpravidla z vysoké školy, další recenzenti jsou pedagogičtí pracovníci, přičemž nejméně jeden z nich musí vyučovat na škole obdobného zaměření a mít odbornou kvalifikaci pro určený vzdělávací obor.“⁵⁷ O vypracování případného dalšího posudku, například v případě aktuální a citlivé společenské problematiky, rozhoduje opět ředitel příslušného odboru.

V příloze⁵⁸ uvádím pokyny pro nakladatele, z hlediska tématu této diplomové práce bych ráda upozornila na bod č. 2: „V učebnicích, ve kterých jsou texty dotýkající se duchovních i kulturních hodnot a tradic různých národností a kultur, musí být tato problematika v recenzních posudcích zohledněna a komentována. Dle obsahu těchto učebnic (...) si nakladatel zajistí zpracování posouzení na konkrétní témata (...). Stanoviska těchto institucí musí zahrnovat jejich veškeré připomínky a musí být zaslána ministerstvu spolu s jasným vyjádřením nakladatelství (příp. autora), zda jednotlivé připomínky akceptuje či nikoliv (včetně zdůvodnění jejich nepřijetí). Výběr konkrétní instituce se doporučuje předem konzultovat s ministerstvem. Zároveň se doporučuje zaslat institucím úplný rukopis učebnice nebo učebního textu, nikoliv pouze příslušný výňatek z textu.“⁵⁹ Jedná se například o stanovisko školské komise České

⁵⁶ Pro elektronické učebnice a materiály (nejsou-li přímo přílohou k učebnici tištěné, například u materiálů pro výuku cizích jazyků) se zatím schvalovací doložky neudělují. Výjimku tvoří pouze několik odborných učebnic pro střední školy.

⁵⁷ Směrnice náměstka ministra pro vzdělávání ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k postupu a stanoveným podmínkám pro udělování a odnímání schvalovacích doložek učebnicím a učebním textům a k zařazování učebnic a učebních textů do seznamu učebnic. Článek III.

⁵⁸ Viz příloha č. 3 Náležitosti přiložené k žádosti o udělení schvalovací doložky učebnici.

⁵⁹ Směrnice náměstka ministra pro vzdělávání ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k postupu a stanoveným podmínkám pro udělování a odnímání schvalovacích doložek učebnicím a učebním textům a k zařazování učebnic a učebních textů do seznamu učebnic.

Příloha č. 3. Náležitosti přiložené k žádosti o udělení schvalovací doložky učebnici.

biskupské konference, Ekumenické rady církví, Židovské obce, Muzea romské kultury, specializovaného pracoviště univerzitního typu v případech týkajících se problematiky islámu, buddhismu apod.

Recenzent učebnici doporučuje bez připomínek, případně doporučuje s připomínkami, v krajním případě nedoporučuje a navrhuje přepracovat.⁶⁰ Pokud MŠMT učebnici schválí, udělí jí schvalovací doložku na šest let (výjimečně na dobu kratší). Schvalovací doložku lze i odejmout, a to z důvodů formálních i obsahových.⁶¹

Kritéria

Základní kritéria jsou shrnuta ve Směrnici takto: „Schvalovací doložka může být ředitelem věcně příslušného odboru udělena učebnici, která:

a) respektuje Ústavu ČR a právní předpisy platné na území ČR; zejména respektuje základní práva a svobody, které se zaručují všem lidem bez rozdílu rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině a prosazuje rovné příležitosti mužů a žen,

b) je v souladu s příslušným rámcovým vzdělávacím programem, podporuje utváření a rozvíjení klíčových kompetencí a směřuje k dosahování očekávaných výstupů vzdělávacích oborů (okruhů),

c) je zpracována na dostatečné odborné úrovni a ve shodě s efektivními didaktickými postupy vhodnými pro věk žáků, jimž je učebnice určena,

d) po jazykové a grafické stránce odpovídá věku žáků a specifikám daného vzdělávacího oboru nebo průřezového tématu.“⁶²

Všechny tyto body jsou podrobně rozepsány, uvádím je v příloze č. 4. Formulář pro posouzení učebnice podle stanovených kritérií.

⁶⁰ Viz příloha č. 4 Formulář pro posouzení učebnice podle stanovených kritérií.

⁶¹ Viz Směrnice náměstka ministra pro vzdělávání ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k postupu a stanoveným podmínkám pro udělování a odnímání schvalovacích doložek učebnicím a učebním textům a k zařazování učebnic a učebních textů do seznamu učebnic. Článek X.

⁶² Směrnice náměstka ministra pro vzdělávání ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k postupu a stanoveným podmínkám pro udělování a odnímání schvalovacích doložek učebnicím a učebním textům a k zařazování učebnic a učebních textů do seznamu učebnic. Článek IV.

Používání, hodnocení a výzkum učebnic

Obzvláště po roce 2000 se především díky práci Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně výrazně rozvíjí výzkum učebnic, především v rámci pracoviště Institut výzkumu školního vzdělávání, kde působí i vůdčí osobnost pedagogického výzkumu, profesor Josef Maňák.

Nenaplnily se obavy, že s rozvojem multimediálních pomůcek a běžnou dostupností internetových zdrojů bude význam tištěných učebnic klesat. Právě naopak, dle mnohých se jeví jako důležitý prvek při motivaci k učení,⁶³ neboť poskytují základní informace i zajímavosti na jednom dobře dostupném a přehledném místě a reprezentují jistý standard.⁶⁴

Velkou inspirací mi byly sborník Učebnice pod lupou a monografie Hodnocení učebnic, Hodnocení obtížnosti učebnic: Struktury a parametry učiva, Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky, Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách a Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu.⁶⁵ Jakkoli většinou prezentují výzkumy zaměřené trochu jiným směrem, dodaly mi dobré uvedení do metodiky a přehled v disciplíně. Doporučuji je každému, kdo by chtěl učebnicím dále věnovat.

Loňský článek Karolíny Absolonové a Radky Marty Dvořákové Obsahová analýza tématu evoluce člověka v českých učebnicích dějepisu⁶⁶ mi dodal mnohé metodické podněty.

Z podobných výzkumů (mimo ty uvedené ve jmenovaných publikacích) uvádím:

Národ, národnost, menšiny a rasismus. – analýza 5 učebnic dějepisu z let 1991-1993 z hlediska diskriminace národnostních menšin, výzkum z r. 2010 Používání učebnic dějepisu v praxi.⁶⁷ a slovenskou práci Hodnotenie učebnic dějepisu pre 5. a 6. ročník základnej školy.⁶⁸

Také nesmím vynechat již zmíněnou diplomovou práci Alexandry Hauserové⁶⁹ a bakalářskou práci Výuka náboženství na církevních školách v Brně Valentýny Veselé.⁷⁰

⁶³ MAŇÁK, Josef a Petr KNECHT, ed. Hodnocení učebnic, str. 13.

⁶⁴ Hodnocení učebnic, str. 25.

⁶⁵ Viz MONOGRAFIE A SBORNÍKY v seznamu literatury.

⁶⁶ Viz ČLÁNKY v seznamu literatury.

⁶⁷ Používání učebnic dějepisu v praxi. Metodický portál RVP - Modul Články [online, cit. 09.08.2017]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/s/Z/7237/POUZIVANI-UCEBNIC-DEJEPISU-V-PRAXI.html/>.

⁶⁸ Podrobné informace k vydání uvádím v seznamu literatury.

⁶⁹ Křesťanství ve výuce na českých gymnáziích.

⁷⁰ Viz DIPLOMOVÉ A BAKALÁŘSKÉ PRÁCE v seznamu literatury.

Metodika mého výzkumu

Všechny učebnice dějepisu, občanské výchovy a etiky jsem pročetla a u každé kapitoly jsem si poznamenala číslo strany, kontext (téma) a zhodnotila trojí:⁷¹

1. Kolik prostoru je věnováno náboženství. Použila jsem následující stupnici:

- 1 náboženskému tématu je věnována celá či téměř celá kapitola (určující byl obsah, ne název kapitoly);
- 1-2 náboženskému tématu se věnuje přibližně polovina až tři čtvrtě kapitoly;
- 2 náboženskému tématu se věnuje výkladový odstavec, exkurs nebo se v rámci kapitoly zmiňuje průběžně;
- 3 jedná se pouze o zmínku nebo poznámku, případně o jednotlivý obrázek – např. název jakobínů odvozený od kláštera sv. Jakuba, obrázek sochy obětování jako ilustrace antické kultury, reminiscence na exil Jana Amose Komenského během normalizace apod.

2. Která náboženství jsou zmiňována. Použila jsem následující zkratky:

- A antika – kult a mytologie starověké Kréty, Řecka a Říma;
- B buddhismus;
- H hinduismus;
- I islám;
- K křesťanství;
- M mytologie a (starověká) náboženství Mezopotámie, Egypta, Dálného východu (např. Číny) a Latinské Ameriky (např. Mayů);
- N náboženství obecně – např. požadavek náboženské svobody;
- P přírodní náboženství – především se jedná o pravěk, Evropu před příchodem antiky / křesťanství a méně organizované kultury v Africe a Americe;
- Ž židovství – zde jsem mnohdy byla na rozpacích, jedná-li se o specifika národnostní či náboženské. Nakonec jsem si poznamenala i místa, kde se jednalo v rámci pojednání o národnostní aspekt (především v dějinách 20. století), do součtů jsem však zahrnula výskyty, kde je brána v potaz minimálně kultura a národní identita, vynechala jsem místa věnovaná čistě rasové otázce. Podrobnosti většinou uvádím v hodnocení jednotlivých učebnic.

⁷¹ Příklady hodnotících formulářů uvádím v přílohách č. 5 – 9.

3. Je-li přítomna perspektiva autora, nějaké hodnotící stanovisko, případně emoční zbarvení:

- + (spíše) pozitivní;
- (spíše) negativní;
- + - více perspektiv, případně výzva k vlastnímu zamyšlení, diskuzi
- 0 bez hodnocení (zde jsem zahrнула i motivy v umění, pokud nebyly výrazně hodnoceny jako přínos pro kulturní dědictví);
- ? pronásledování (pokud se nejednalo o perzekuci ze strany jiné náboženské skupiny, tam bylo výsledné hodnocení – nebo +-).

Každou učebnicovou řadu popisuji v kapitole č. 4. Nejprve stručně představuji celou řadu (případně vydavatele), následuje vyhodnocení jednotlivých učebnic (většinou je určena jedna kniha pro ročník, jsou však výjimky). Také v několika případech upozorňuji na chyby.

Na závěr předkládám shrnutí, která témata jsou zastoupena nejčastěji, kde dochází k největším shodám nebo naopak rozdíům v hodnocení a souhrn nepřesností.

3. Přehled a hodnocení učebnic

Dějepis

Pro výuku dějepisu je schváleno sedm učebnicových řad – Nakladatelství Dialog, dále Fraus, Nová škola, s.r.o., Prodos a SPN, a.s. Nakladatelství SPL – Práce společnosti Albra vydalo řady dvě. Pro šestý ročník je schválena ještě učebnice od nakladatelství Nová škola – DUHA. Ne všechny řady jsou schválené kompletně, výjimky uvádím u každého nakladatelství.

Několikrát jsem narazila na nepřesně uvedené vydání v seznamu schvalovacích doložek (např. u některých dotisků bylo uvedeno číslo vydání, které je nedohledatelné). Každý takový případ jsem konzultovala a dohledávala s pracovníci Studovny speciálních fondů Národní pedagogické knihovny,⁷² uvádím vždy tedy nejpravděpodobnější vydání.

Každou učebnici jsem podrobně zpracovala, jako příklad uvádím rozpis u učebnic z nakladatelství Nová škola, Prodos a SPN.⁷³

Nakladatelství Dialog

Poměrně nová sada učebnic, která vznikla na půdě Asociace učitelů dějepisu všeobecně vzdělávacích škol České republiky, vyšla v nakladatelství Dialog v letech 2001-2004.⁷⁴ Ke všem je k dispozici i pracovní sešit pro žáky a metodická příručka pro učitele. Z porovnání jsem nicméně musela po konzultaci s pracovníci Národní pedagogické knihovny vynechat třetí díl – Dějiny novověku. V tuto chvíli nemá platnou schvalovací doložku, jakkoli není vyloučeno, že ji během příštího roku opět získá.

Jedná se o velmi hutný materiál, s mnoha pojmy a odbočkami. Nicméně podle autorů se neočekává, že by žáci obsáhli kompletní látku, učivo k pochopení a zapamatování představuje vždy zvýrazněný odstavec.⁷⁵ Na přitažlivosti mu přidává velké množství obrázků, grafů a ilustrací (dle inzerce vydavatele jich každá učebnice obsahuje přes tisíc).⁷⁶ Každý výkladový celek doplňují navíc ukázky z textů vztahujících se k dané epoše, včetně motivačních otázek a úkolů.

⁷² Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského.

⁷³ Viz přílohy č. 5 – 7.

⁷⁴ Více informací o celé řadě Asociace učitelů dějepisu [online, cit. 09.08.2017]. Dostupné z: www.asud.cz; položka učebnice – každé učebnici je věnován odkaz s detailním přehledem.

⁷⁵ Jak je zřejmé z přílohy č. 10 V zemi olympských bohů.

⁷⁶ Dějepis 6.-9. ročník - Učebnice - Nakladatelství Dialog. Nakladatelství Dialog [online].

Copyright © 2015 Dialog [cit. 09.08.2017]. Dostupné z: <https://knihydialog.cz/ucebnice/dejepis-6-9-rocnik>.

Velice inovativní jsou opakování formou podrobného obrázkového kvízu a fiktivní rozhovory dětí s osobnostmi dané doby.⁷⁷

Dějiny pravěku a starověku⁷⁸ jsou určeny žákům šestého ročníku (a paralelním ročníkům gymnázií, stejně tak i dále). V 53 výkladových a dalších průběžně opakovacích kapitolách se po krátkém úvodu do disciplíny a chronologie pojednává období od prvních lidí po pád římské říše.

Náboženská tematika dominuje v 7 kapitolách. Dvě celé kapitoly jsou věnovány židovství a vzniku křesťanství, stejně tak Homérovi a jeho Ilias a Odyssee. Křesťanství se pak věnuje ještě jedna celá kapitola v kontextu pozdního období římské říše, celá kapitola se věnuje i náboženství Indie a rozvinutému křesťanství.

Podkapitolu, samostatné odstavce nebo exkurzy věnované zajímavostem ze světa náboženství (v pravěku nejčastěji pohřebním rituálům, ve starověku chrámům, mytologii, v závěru pak postupnému pronikání křesťanství) jsem zaznamenala 44x, 19x se jedná pouze o drobné odkazy (nejčastěji k řecké mytologii).

V součtu se nejčastěji věnuje náboženství antiky (38x), dále starověkým mytologiím (15x – především Mezopotámii a Egyptu, zmíněna je Čína), následuje židovství (10x) a křesťanství (9x). Přírodní náboženství jsou pojednána především v rámci pravěku (7x), v několika kapitolách se pojednává o buddhismu (5x) a hinduismu (3x).

Náboženské texty (včetně interkulturního porovnání)⁷⁹ tvoří také 3 literární přílohy a několik drobnějších ukázek.

Hodnocení se tato učebnice většinou vyhýbá (39x), jinak má pohled spíše pozitivní (24x), negativní pouze 1x v případě Bar Kochbova povstání. 4x nabízí plastičtější perspektivu.

Dějiny středověku a počátků novověku netradiční schéma ještě rozvíjejí. Každý z 62 výkladových celků uvádí motivující a instruktivní dvojstrana a úvodní dvojstrany ke každému tématu, následují výkladové dvojstrany a oddíl uzavírá Ohlédnutí za dějinami... (souhrnné opakování). Velice zajímavé jsou kapitoly Na návštěvě..., V galerii... a vložené kapitoly Čteme z..., obsahující jak historické dokumenty, tak texty literární. Nechybí výběrový rejstřík jmen a pojmů a přehled použité a doporučené literatury.

Tentokrát se celá kapitola týká náboženství dokonce 8x (jedná se několikrát o křesťanské umění, dále o islám, řádový život, křížové výpravy a reformaci).⁸⁰

⁷⁷ Viz příloha č.10 Rozhovor s Alexandrem Solženicynem.

⁷⁸ Více viz Asociace učitelů dějepisu PRVNÍ Z ŘADY NOVÝCH UČEBNIC Z NAKLADATELSTVÍ DIALOG LIBEREC. [online, cit. 09.08.2017]. Dostupné z: www.asud.cz/17info.htm#dejiny.

⁷⁹ Viz příloha č. 10 Čteme nejen z knih Starého zákona.

⁸⁰ Viz příloha č. 10 Reformace a protireformace.

Většinou určuje náboženství obsah dalších 5 (Cyril a Metoděj, gotika, Jan Hus, 2x husitství). Větší exkurz nebo prolínání celou kapitolou najdeme v drtivé většině případů (52x), v ostatních drobnou zmínku 12x. Dá se tedy říci, že náboženství se silně prolíná v podstatě celou učebnicí.

75 kapitol představuje křesťanské fenomény, nicméně celkem často je zastoupen i islám (14x), dále pohanství a přírodní náboženství 6x a židovství 5x. Poslední třetina učebnice zpracovává 5x odkazy na antickou mytologii, 2x je zmíněn buddhismus a jednou mytologie Střední a Jižní Ameriky.

Pokud jde o hodnocení, většinou nabízí možnost přiznat klady i zápory (32x), kladné hodnocení najdeme 23x, čistě zápornou prezentaci 9x (většinou v souvislosti s mocí církve). 10x zůstává podání absolutně neutrální.

Jak jsem již zmínila, **Dějiny novověku** nemají platnou schvalovací doložku, proto jsem je z této práce vyřadila.

Dějiny 20. století jsou rozčleněny do 4 velkých celků, celkem do 70 kapitol, z toho je opět řada přílohových – rozhovory (např. se žákem reformní školy ve Zlíně a s Karlem Čapkem, s A. Solženicynem a zvukovým technikem pražského rozhlasu z roku 1968 nebo s pracovníci mezinárodní organizace humanistů),⁸¹ ukázky textů (korespondence, deklarace aj.) a galerie umění s úkoly k rozboru.

Celá kapitola se již náboženství nevěnuje žádná, 15x se jedná o podtéma nebo exkurz (například role církve v odboji, židovsko-palestinský konflikt aj.), 13x jde o drobnou zmínku (kostely nebo něčí náboženská příslušnost).

Nejvíce prostoru je věnováno opět křesťanství (19x), zde jsem narazila na chybu. V rámci přehledu Náboženské poměry v 1. republice je uvedeno, že v roce 1918 vznikla Československá církev evangelická⁸² (Církev československá je jmenována zvlášť, jedná se tedy o Českobratrskou církev evangelickou).⁸³

Dále je 9x pojednáno židovství (zde jsem řešila již uvedený problém, kdy se jedná o náboženskou a kdy o národnostní otázku), 8x islám (především v souvislosti s terorismem a konflikty na Blízkém východě), 5x se mluví o náboženství obecně (většinou v kontextu lidských práv), 1x se text dotkne přírodních náboženství.

9x je náboženství prezentováno kladně (většinou jako zdroj pozitivně hodnocených činů), 5x negativně (jako zdroj konfliktu), 10x popisně bez hodnocení. Pouze 3x se nabízí více perspektiv (např. církve za nacismu), 1x se mluví pouze o pronásledování.

⁸¹ Víru zmiňuje explicitně příloha č. 10 Rozhovor s Alexandrem Solženicynem.

⁸² Dějiny 20. století. Dialog, str. 39.

⁸³ Opraveno podle VOJTÍŠEK, Zdeněk. Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice: náboženství, církve, sekty, duchovní společenství, str. 72.

Nakladatelství Fraus

Velice dobře propracovanou a přitom přehlednější řadu učebnic nabízí nakladatelství Fraus. Ke všem učebnicím vyšly opět pracovní sešity a metodické příručky pro učitele. Učebnice pro 6. ročník získala v roce 2009 třetí místo v soutěži nejlepších evropských učebnic (Best European Schoolbook Awards – BESA).⁸⁴

Každá kapitola zabírá jednu dvoustranu, jak je patrné z přílohy.⁸⁵ Text je doplněn řadou fotografií, obrázků i námětů k úvaze, nechybí ani slovníček pojmů. Nabízí prostor pro dostatečnou stimulaci nejnadanějších žáků i motivaci k poznávání historie pro ty méně schopné. Celá řada zve k porozumění „různým typům textů, záznamů i obrazových materiálů. (...) Podněcuje k tvořivému myšlení, logickému uvažování i řešení problémů. Vybízí k reakcím na sdělované myšlenky i ke kreativnímu využívání získaných poznatků. Učebnice nabízí pohledy na práci historiků. Umožňuje žákům poznat její obtížnost i vnímat relativnost závěrů, ke kterým docházejí.“⁸⁶ To se (především v prvních dvou) podařilo i ve vztahu k tématům dotýkajících se náboženství.

Dějepis 6⁸⁷ pojednává v 63 kapitolách (opět včetně úvodu do disciplíny a chronologie) dějiny pravěku a starověku. Náboženství tematizuje v 6 kapitolách samostatně, v dalších 3 toto téma dominuje. Další zmínky najdeme v dalších 25 kapitolách jako samostatný odstavec či exkurz. 3x se jedná o drobný odkaz.

U pravěkých lidí i velkých kulturních okruhů (Mezopotámie, Egypt, Indie) je náboženství pojato jako celá kapitola, židovství je spojeno s náboženstvím Feničanů, křesťanství s náboženskými poměry v Římě. Jinak je tomu u mytologie Řecké. Pomineme-li kapitolu věnovanou samostatně Homérově Ilias a Odyssee, jednotlivé momenty a exkurzy ke konkrétním památkám i bohům a pověstem prolínají celým zpracováním řeckých dějin. Nejčtenější antika je tedy zmíněna ve 13 kapitolách, následují orientální mytologie 8x, pak

⁸⁴ Soutěž je pravidelně vyhlašována v rámci knižního veletrhu ve Frankfurtu nad Mohanem a pořádají ji Evropská asociace nakladatelství učebnic (EEPG), Frankfurter Buchmesse a Mezinárodní asociace pro výzkum učebnic a dalších edukačních médií (IARTEM). Dějepis 6 - Učebnice. Učebnice [online]. Copyright © 2017 [cit. 09.08.2017]. Dostupné z: <https://ucebnice.fraus.cz/catalog/cs/ucebnice-ii-stupen-dejepis-dejepis-6/p5617icu2sdeicu2sicu.html>.

⁸⁵ Viz příloha č. 11 Římané přebírali a dále rozvíjeli kulturu mnoha národů, věnující se řecko-římskému pantheonu, postavení judaismu a vzniku a vzestupu křesťanství.

⁸⁶ Dějepis 9 - Učebnice. Učebnice [online]. Copyright © 2017 [cit. 09.08.2017]. Dostupné z: <https://ucebnice.fraus.cz/catalog/cs/ucebnice-ii-stupen-dejepis-dejepis-9/p3753icu2sdeicu2sicu.html>.

⁸⁷ Dějepis 6 - Učebnice. Učebnice [online]. Copyright © 2017 [cit. 09.08.2017]. Dostupné z: <https://ucebnice.fraus.cz/catalog/cs/ucebnice-ii-stupen-dejepis-dejepis-6/p5617icu2sdeicu2sicu.html>.

přírodní náboženství a křesťanství 5x, židovství a hinduismus 4x, buddhismus 3x a islám a náboženství jako obecný fenomén 1x.

Pohled na náboženské jevy je poměrně plastický, napsaný zajímavě a vůči náboženství poměrně vstřícně, jakkoli se nevyhýbá kritickým poznámkám. Jak je patrné například z otázek (v kapitole Starověký Egypt) ohledně vykrádání hrobek nebo uctívání posvátných brouků,⁸⁸ vede žáky k uvažování nad souvislostmi s vlastním mravně-esteticko-duchovním vnímáním světa. 15x je podání celkem neutrální, 13x spíše pozitivní, 8x nabízí několikerou perspektivu. Čistě negativní pohled jsem nezaznamenala ani jednou.

Dějepis 7 je na podněty z náboženské oblasti nejbohatší. Dokresluje to i forma systematizace učiva o raném středověku.⁸⁹ Dle slov vydavatele „klade důraz na poznání evropských kulturních dějin z hlediska mnoha různých vlivů, které se podílely na jejich utváření. Kromě křesťanství a návaznosti na antiku věnuje pozornost také vzniku a šíření islámu, životu židovských obcí, romské kultuře a středověkým civilizacím Asie, Ameriky a Afriky.“⁹⁰ 54 výkladových, 12 přílohových a 6 opakovacích lekcí věnuje náboženské problematice celou kapitolu 17x. Z toho jsem zaznamenala jedinou nepřesnost, a to když se pojem Christus označuje za latinský překlad hebrejského Mesiáše.⁹¹

Nejvíce pozornosti se věnuje křesťanství, a to v 60 kapitolách, dále pak židovství a islámu (každému) v 7 případech, velkým mytologiím ve 4 (2x náboženství starověku, 2x vyspělým kulturám Střední a Jižní Ameriky), 4x přírodním pohanským kultům (severská a slovanská mytologie).

Pokud se jedná o hodnotící stanovisko, vidím ho jako poměrně vyvážené, jakkoli ne plytké – v 18 případech je přístup pozitivní, v 10 se naopak představuje kontext negativní (většinou spjatý s mocí církve nebo násilím). V 26 případech nabízí text několikerou perspektivu, ryze neutrálních je výskytů 9.

Dějepis 8 zaměřený na dějiny od období baroka a osvícenství po první světovou válku je už na zmínky o náboženství chudší. Celkem je učivo rozděleno do 60 výkladových kapitol a 12 obrazových příloh.⁹²

Náboženství dominuje v 1 výkladové a 1 obrazové příloze – první případ se týká postavení Židů, druhý sakrálních staveb. Výrazné pojednání nebo exkurz

⁸⁸ Viz příloha č. 11 Božský vládce a jeho lid.

⁸⁹ Viz příloha č. 11 Ohlédnutí za raným středověkem.

⁹⁰ Dějepis 7 - Učebnice. Učebnice [online]. Copyright © 2017 [cit. 09.08.2017]. Dostupné z: <https://ucebnice.fraus.cz/catalog/cs/ucebnice-ii-stupen-dejepis-dejepis-7/p5399icu2sdeicu2sieu>.

⁹¹ Dějepis 7, Fraus, str. 9.

⁹² Dějepis 8 - Učebnice. Učebnice [online]. Copyright © 2017 [cit. 09.08.2017]. Dostupné z: <https://ucebnice.fraus.cz/catalog/cs/ucebnice-ii-stupen-dejepis-dejepis-8/p6279icu2sdeicu2sieu.html>.

obsahuje 13 kapitol (zpravidla týkající se sakrálního umění nebo nějakého náboženského napětí), velice stručnou zmínku 21x (většinou charakterizující konfesijní příslušnost jednotlivce či státu nebo poznámku o reakci církve). Nově se objevuje náboženství jako nevyhraněný pojem v kontextu svobody náboženství.

Většinou (36x) je tematizováno křesťanství, 3x židovství, 2x islám, po jednom výskytu se odkazuje na antické, japonské a africké přírodní náboženství.

Prevažuje neutrální pojednání bez hodnocení (20x), více perspektiv je zprostředkováno 7x, spíše pozitivní 8x, negativní 2x.

Dějepis 9 pojednává dějiny 20. století, začíná obdobím po první světové válce a končí situací na přelomu tisíciletí. Náboženství se věnuje oproti předchozím ročníkům pouze okrajově.

Celou kapitolu mu již nevěnuje ani jednu, na 9 místech se jedná o exkurz nebo dílčí téma, v 16 případech jde o pouhou zmínku.

Řešila jsem ještě více než v přechodících učebnicích, do jaké míry započítávat židovství jako náboženskou veličinu. Nakonec jsem ji vzala v úvahu pokaždé, pokud nebylo vymezeno jednoznačně jako rasová záležitost. Nejčastěji je zmíněno opět křesťanství (17x), následuje 8x židovství, 3x islám a 2x se jedná o náboženství obecně.

Pozitivní pohled jsem našla 5x (většinou v rámci odboje nebo aktivismu za lidská práva), stejné množství kapitol řeší pronásledování (většinou od totalitních režimů). Negativně se náboženství pojednává 1x, a to v souvislosti s terorismem a izraelsko-palestinským konfliktem. Většina případů byla bez hodnocení (10x), více perspektiv učebnice nabídla 4x.

Nakladatelství Nová škola, s.r.o.

Nejstručnější podání nabízí učebnice z nakladatelství Nová škola, s.r.o. Přitom však obsahují „mezipředmětové vazby formou odkazů na korespondující učivo v ostatních učebnicích z řady, průřezová témata, skupinové úkoly, pojmy v angličtině a němčině, opakovací úkoly, zajímavosti, práci s internetem, práce s mapou, očekávané výstupy, klíčové kompetence a návrhy projektů.“⁹³ Kromě pracovních sešitů jsou k dispozici i multimediální interaktivní verze učebnic.⁹⁴

⁹³ NOVÁ ŠKOLA, s.r.o. E-shop - . [online, cit. 09.08.2017]. Dostupné

z: https://www.nns.cz/obchod/index.php?item=nab_det&sort_id=387+ ukázka viz příloha č. 12
Původní římské náboženství, Křesťanství.

⁹⁴ NOVÁ ŠKOLA, s.r.o. » Multimediální interaktivní učebnice Dějepis. [online]. Dostupné

z: <https://www.nns.cz/blog/multimedialni-interaktivni-ucebnice-dejepis/>.

Dějepis 6 – Pravěk, starověk pojednává v 43 kapitolách standardně po úvodu do dějepisu a počítání času období od nejstarších dějin po zánik západorímského impéria.

Celou kapitolu věnuje náboženství 3x – mytologii Egypta, Řecka a náboženství v Římě vč. křesťanství. Většinu kapitoly obsahuje náboženství opět 3x (2x ještě Egypt, dále Palestina). 27x se pak jedná o průběžné zmínky nebo samostatný odstavec, 7x o malou poznámku nebo popisek.

Nejčastěji (20x) je zmíněna antika, dále (12x) mytologie dalších starověkých říší (Egypta, Mezopotámie a Číny). Křesťanství obsahuje 11 kapitol, přírodní náboženství 4, židovství 3, buddhismus a hinduismus se společně vyskytují 1x.

Většina pojednání nemá hodnotící perspektivu (21x), jinak je pohled vcelku kladný (13x), negativní se nevyskytuje. Víc perspektiv dostalo prostor 5x.

Dějepis 7 – Středověk, počátky novověku pokračuje prvními středověkými státy a končí třicetiletou válkou. Obsahuje 46 kapitol.

Ze středověkých učebnic je tato na náboženskou otázku zaměřená nejméně, což je dle mého názoru zapříčiněno celkovou stručností. Celá kapitola se náboženství nevěnuje ani jedna, 6x je výskyt přece jenom většinový (jedná se např. o christianizaci Evropy, vznik islámu a husitství). 27x najdeme alespoň odstavec, mnohdy jde o průběžné prolínání kapitol (např. u křížových výprav).⁹⁵ 10x je v kapitolách pouhá zmínka nebo popisek.

Téměř všechny kapitoly obsahují křesťanství (44x), další náboženství výrazně méně: islám 5x, židovství 3x, přírodní náboženství a antiku 2x. V případě židovství je zavádějící podání, že „Židé byli neprávem“⁹⁶ obviněni z nepřátelství vůči křesťanům, mimo jiné i z toho, že zavinili smrt Ježíše Krista.⁹⁷

Většinou se nabízí více perspektiv (21x), případně je perspektiva neutrální (14x). Ryze kladné hodnocení v rámci kapitoly jsem našla 6x, negativní 3x. S jistou mírou subjektivity tvrdím, že autoři zastávají spíše prokatolickou perspektivu, nejvíce je to vidět při srovnání hodnocení křížových výprav (nadepsané rovnou jako přínos) a husitství (kde se vedle dominujícího líčení zkázy připouštějí některé klady).⁹⁸

Dějepis 8 – Novověk je ve svých 27 kapitolách na náboženskou tematiku velice chudý. 6x najdeme pojednání středního rozsahu, např. o zbožnosti baroka či Toleranční patent (tam také najdeme poněkud zavádějící informaci, že „částečně zrovnoprávníl“ ostatní náboženství).⁹⁹ 14x se jedná o pouhou glosu.

⁹⁵ Viz příloha č. 12 Křížové výpravy.

⁹⁶ Židovství bylo původně vůči křesťanství nepřátelské, dokonce ho tvrdě pronásledovalo, jakkoli v době, o které pojednává učebnice, to již bylo dávnou minulostí.

⁹⁷ Dějepis 7 - Středověk, počátky novověku, Naše škola, s.r.o., str. 92.

⁹⁸ Viz příloha č. 12 Husitství.

⁹⁹ Dějepis 8 – Novověk, Naše škola, s.r.o., str. 28.

Téměř všechny zmínky o náboženství se vztahují ke křesťanství (17x), četné je již zmiňované židovství (11x). Pouze 1x se mluví o islámu nebo přírodním náboženství, 1x je náboženství zmíněno v obecné rovině.

Kontext je většinou na hodnocení vyrovnaný – 6x neutrální, 6x obsahuje kapitola více perspektiv. 3x jsem jej označila za pozitivní, pouze 1x negativní, 3x se jedná o pronásledování (většinou Židů).

Dějepis 9 – Novověk, moderní dějiny obsahuje v rámci svých 27 kapitol zajímavější pojednání o náboženství jen 5x (např. v kontextu pronásledování v SSSR nebo válečných konfliktů 90. let 20. století), jinak jen pouhé popisky (12x).

14x se jedná o křesťanství, 6x o židovství, 3x islám, 1x přírodní kult, 1x o náboženství obecně.

5x je kontext spíše pozitivní, 2x negativní, obě perspektivy najednou nechali autoři působit 3x. Stejně tak 3x je podání neutrální. 4x se jedná čistě o perzekuci (křesťanství či židovství) za totalitních režimů.

Nakladatelství Nová škola DUHA Brno

Vydáváním a distribucí učebnic se zabývá i nakladatelství s podobným názvem: **Nová škola DUHA Brno**.¹⁰⁰ Z dějepisu vydalo zatím učebnici pouze pro šestý ročník, získala však schvalovací doložku, proto ji uvádím také.

Učebnice se snaží o stručnost, pokud jde o množství fakt a letopočtů, naopak důraz se snaží klást na rysy dané doby a doplnění zajímavostí, včetně mnoha fotografií, map a obrázků. Na závěr je doplněna Literární příloha – jedná se o výbor textů, namnoze náboženských.

Dějepis 6 - Pravěk, starověk je rozčleněn do 55 kapitol, celá o náboženství referuje 1x (v případě starověké Palestiny), většinu kapitoly (2x) ještě věnuje antické mytologii a náboženským textům. Z dalších kapitol se náboženství věnuje větší prostor ještě 27x. Nakonec dalších 8 jej alespoň zmíní.

Nejčastěji se jedná o antiku (15x), hned za ní je nejvíce prostoru věnováno křesťanství (12x). Starověkým orientálním náboženstvím je dán prostor 9x, stejně tak (poněkud nadstandardně) přírodním náboženstvím. Mimořádně je pojednáno náboženství na českém území před vznikem státu v rámci učiva šestého ročníku.¹⁰¹ O židovství se mluví 4x, o hinduismu a buddhismu 2x.

¹⁰⁰ Nová škola - DUHA Brno - distribuce učebnic, pracovních sešitů a interaktivních učebnic. Nová škola - DUHA Brno - distribuce učebnic, pracovních sešitů a interaktivních učebnic [online]. Copyright © 2017 Nová škola [cit. 09.08.2017]. Dostupné z: <http://www.novaskolabrno.cz/dejepis/>.

¹⁰¹ Viz příloha č. 13 Náboženství Keltů, Germánů a Slovanů.

Naprostu převládá podání bez jakéhokoli hodnotícího pohledu (29x), 5x je kontext pozitivní, 5x obnáší více perspektiv. S negativním hodnocením jsem se nesetkala.

Nakladatelství Prodos

S opět souvislejším výkladem jsem se setkala u nakladatelství Prodos. Aktualizovalo a nově vydalo již starší řadu, doplňují ji pracovní sešity. Metodické pokyny nemají samostatnou příručku, ale jsou uvedeny ve speciálních výtiscích s komentáři pro učitele.

Celou řadu provází snaha o srozumitelnost a je kladen důraz na provázanost s jinými oblastmi a dnešním světem. Obzvláště v učebnici pro osmý ročník mi však snaha o „populárnější“ dikci přišla značně zkreslující až tendenční.¹⁰²

Detailní charakteristiku uvádí vydavatel opět na svém webu,¹⁰³ podnětným doplněním jsou i elektronické materiály s interaktivními úlohami, včetně (pro naše téma relevantního) datového balíčku Náboženství ve středověku.¹⁰⁴

Dějepis 6 je rozčleněn do pěti větších celků, které se následně dělí do 132 spíše drobných kapitol.

Celá kapitola je náboženství věnována 4x (mytologie Egypta a Řecka, 2x náboženství v římském impériu¹⁰⁵ – včetně křesťanství), ve 30 kapitolách se jedná o kratší oddíl, 22x o stručnou zmínku nebo popis.

Nejvíce prostoru je věnováno kultu a mytologii antiky (27x), následují starověké mytologie (16x), jsou mezi nimi pojednány i rozvinuté kultury Střední a Jižní Ameriky (v jiných řadách jsou zařazené až u zámořských objevů, tedy v 7. nebo 8. třídě). Přírodní náboženství (12x) jsou pojednána nejčastěji v rámci pravěku, křesťanství 10x, židovství a buddhismus se vyskytují 2x, hinduismus 1x.

Co se týče hodnocení, většina představuje neutrální podání (31x), jinak převažuje pozitivní náhled (15x). Několikrát je obraz plastičtější (8x), negativní pouze 3x. Velmi dobře jsou položeny shrnující otázky a vztahy k dnešku v kapitole Náboženský život v Římě po přelomu letopočtu.¹⁰⁶

¹⁰² Viz příloha č. 14 Novověk – úvod.

¹⁰³ Dějepis 6 (nový): Učebnice Prodos [online, cit. 09.08.2017]. Dostupné z: http://ucebnice.org/dejepis/6novy/rada#id_description.

¹⁰⁴ Detailní popis a demoverze zdarma ke stažení viz Náboženství ve středověku – interaktivní úlohy: Učebnice Prodos [online, cit. 09.08.2017]. Dostupné z: <http://ucebnice.org/dejepis/nabozenstvi>.

¹⁰⁵ Viz příloha č. 14 Náboženský život v Římě po přelomu letopočtu.

¹⁰⁶ Viz příloha č. 14 Náboženský život v Římě po přelomu letopočtu.

Dějepis 7 je v rámci tří velkých oddílů rozčleněn do 71 kapitol.

I v rámci učebnic středověku je věnován náboženství nadstandardní prostor, což dosvědčuje i vydání již zmíněného elektronického materiálu *Náboženství ve středověku* (ten však nemá akreditaci). Náboženství se plně věnuje celých 16 kapitol (především křesťanství, několik je však věnováno i židovství nebo islámu), v dalších 25 je mu dán větší prostor. Nakonec 9 kapitol obsahuje stručnou glosu.

Převažuje opět křesťanství (53x), následuje islám a přírodní náboženství (7x). Židovství je zmíněno 5x. V rámci prezentace Desatera jsem však narazila na chybu. Jako jedno z přikázání je započítáno uvedení, prezentovány jsou pak oba typy sloučení najednou: ¹⁰⁷ „2. Nebudeš mítí jiných bohů mimo mne. Nezobrazíš si Boha, nevytvoříš si bohy stříbrné a zlaté (...) 10. Nebudeš žádostivý.“¹⁰⁸ 1x jsem zaznamenala odkaz k antické mytologii.

Zpracování většinou umožňuje vidět pozitivní i negativní konotace (25x), jinak převažuje pozitivní prezentace (18x) nad negativní (2x). Neutrální pohled jsem zaznamenala 10x.

Dějepis 8 mě hned v úvodu překvapil svojí až tendenční dikcí (adorací poznání, moderní společnosti a emancipace od období „zpátečnického“ středověkého pojetí světa).¹⁰⁹ Látku dělí do 50 oddílů.

Celá kapitola je již věnována pouze reformaci, dalším náboženským tématům se věnují v 17 kapitolách exkurzy nebo průběžné komentáře. V 18 kapitolách najdeme pouze poznámku.

Nejčastěji je pojednáno křesťanství (33x), následuje židovství (7x), o islámu a náboženství obecně se mluví pouze 1x.

Většina případů působí negativně (14x), spíše pozitivně jediná (již zmíněná reformace). I tam ovšem zaznívá zvláštní dikce, jak svědčí ukázka¹¹⁰ i následující charakteristiky reformátorů: „Jan Kalvín, fanatický představitel radikální reformace, která odmítala jakékoliv zobrazování nadpozemských věcí.“ Případně „Martin Luther odmítl církve a duchovenstvo jako prostředníky mezi člověkem a Bohem, a naopak tvrdil, že lidská víra je jediným prostředkem „obcování se Stvořitelem“ (...)“¹¹¹ 8x se pak jedná o ambivalentní pohled, 10x se hodnotícím stanovisku učebnice vyhýbá.

¹⁰⁷ Neodpovídá ani jedné známé relevantní variantě. Viz heslo Desatero: Novotný, Biblický slovník, str. 121-2.

¹⁰⁸ Viz příloha č. 14 Židé.

¹⁰⁹ Viz příloha č. 14 Novověk – úvod.

¹¹⁰ Viz příloha č. 14 Reformace.

¹¹¹ Dějepis 8, Prodos, str. 14.

Dějepis 9 je jako většina učebnic dějin 20. století na náboženskou tematiku chudý. Pouze ve 4 kapitolách mu věnuje více prostoru (v rámci opakování předchozího ročníku, pojednání o perzekuci církví a o islamismu), 14x se jedná o pouhou zmínku.

O křesťanství se jedná 10x, židovství 6x, islám 3x a náboženství obecně 2x.

Převládá 6x záznam perzekuce (církví i Židů), jinak je spíše neutrální (5x). Pozitivní perspektiva se ukázala 4x, negativní 3x, pouze jednou byl poskytnut prostor pro více úhlů pohledu (v případě islamismu).

SPL – Práce

Dokonce dvě ediční řady nechalo akreditovat nakladatelství SPL – Práce společnosti Abra, s.r.o.¹¹²

Tzv. „nová aktuální klasická řada“ navazuje na osvědčené učebnice starší, v tuto chvíli jsou vydané 3 díly i s pracovními sešity a metodickými příručkami (poslední díl pro devátou třídu, Moderní doba, je ve fázi příprav). Hlavní text výkladových kapitol doprovází řada obrázků, mapek a grafů, kapitola je uzavřena opakovacími otázkami, které od žáka očekávají spíše než komplexní znalost schopnost pochopit klíčové události, jejich význam i příčiny či důsledky do budoucnosti.¹¹³

Pravěk a starověk určený pro šestou třídu je rozdělen do 32 kapitol, které doprovázejí 4 velké obrazové přílohy.

Celá kapitola je náboženství věnována 1x – jedná se o Náboženství ve starověkém Římě (odkaz antiky a rozvoj křesťanství – jako jediní zde představují patristiku). Většinu kapitoly zabírá ještě 3x (jedná se o Indii, Olymp a přílohu Sedm divů světa). 11x je mu věnováno více prostoru formou odstavce nebo exkurzu ke kulturním zajímavostem, 9x se jedná o malou poznámku.

Nejčastěji (13x) jsou zastoupené mytologie a rituály antiky, následuje (10x) mytologie orientálních států. Stejný výskyt (5x) jsem našla u křesťanství a přírodních náboženství, 2x židovství, v souvislosti s ním 1x islám. 1x jsou pojednány hinduismus a buddhismus.

Většinou je prezentace vůči náboženství přejná (11x), vysloveně negativní pohled jsem nezaznamenala ani jednou, 6x se nabízí více perspektiv, 5x je pohled neutrální.

Bohužel jsem si musela poznamenat několik chyb, případně zavádějících podání. Kapitola věnující se Palestině¹¹⁴ líčí starozákonní příběhy jako historii,

¹¹² Podrobnosti viz SPL-PRACE. SPL-PRACE [online, cit. 09.08.2017]. Dostupné z: <http://www.spl-prace.cz/dejepis.html>.

¹¹³ Viz příloha č. 15 Palestina.

¹¹⁴ Viz příloha č. 15 Palestina.

především pak ale v rámci vzniku křesťanství je představen apoštol Pavel jako „(pohanský) Říman¹¹⁵ obrácený na Kristovu víru.“¹¹⁶ Další nepřesné tvrzení¹¹⁷ je, že víra buddhismu se „nikdy a nikde nešířila mocí zbraní, ale vždy jen silou svých myšlenek.“¹¹⁸

Středověk podává žákům sedmé třídy v 44 kapitolách dějiny od stěhování národů do období gotiky (v českých zemích vlády Jagellonců). „První část lekcí je věnována dějinám evropských zemí, složení a podobě středověké společnosti, její kultuře a vzdělanosti. Až žák získá přehled o dějinách a civilizaci Evropy, bude podrobněji informován i o historickém vývoji českých zemí.“¹¹⁹

Celé kapitoly (6x) jsou věnovány christianizaci Evropy, náboženské situaci kolem roku 1000, křížovým výpravám, řeholním řádům, Židům a české křesťanské tradici. Dále je většina kapitol (7x) věnována islámu, univerzitám a filosofii, románskému umění, papežství, reconquistě ve Španělsku a dvakrát husitství. Menší části kapitol zabírá náboženství 27x, o drobný odkaz se jedná 2x.

Většinou (40x) je opět referováno o křesťanství, o židovství 9x, přírodním náboženství 7x a islámu 4x.

Hodnotící hledisko většinou nabízí více perspektiv (18x), jinak převládá přejná prezentace (15x). Negativní postoj je prezentován minimálně (4x), neutrální kontext 3x. Jak je zřejmé i z ukázky,¹²⁰ učebnice výklad doplňuje i kontextem z jiných období a vede žáky k vlastnímu uvažování.

Novověk – učebnice pro žáky osmé třídy, která je rozčleněna do 32 kapitol, mapuje historické období od počátku reformace po začátek 20. století.

Jakkoli celou kapitolu nevěnuje náboženství žádnou, v rámci jiných kapitol jej pojednává celkem podrobně. Většinou kapitoly jej pojednává 4x (reformaci v západní Evropě, počátky i důsledky stavovského povstání a zbožnost baroka).

Dalších 22 kapitol obsahuje zajímavé exkurzy nebo se jimi náboženská tematika průběžně prolíná. V dalších (6x) ho alespoň zmíní.

Nejvíce se věnuje křesťanství (29x), dále židovství (10x) a islámu (3x), nechybí odkazy na antickou mytologii (3x) a je zmíněn i hinduismus (2x).

¹¹⁵ Byl pravověrný žid, jakkoli pocházel z diaspory – viz Viz heslo Pavel: Novotný, Biblický slovník, str. 598.

¹¹⁶ Pravěk a starověk, SPL – Práce, str. 39.

¹¹⁷ Při vši mírumilovnosti tohoto náboženství to vyvrací například religionista Pavel Hošek v článku Buddhismus a násilí. [online]. Dostupné z: http://www.balustrada.cz/bratrstvo/cislo.phtml?0808_clanek10.

¹¹⁸ Pravěk a starověk, SPL – Práce, str. 40.

¹¹⁹ SPL-PRACE. SPL-PRACE [online, cit. 09.08.2017]. Dostupné z: http://spl-prace.cz/katalog_dejepis3.htm.

¹²⁰ Viz příloha č. 15 Inkvizice.

Většinou je podání v hodnocení vyvážené (12x) nebo spíše přejné (9x), záporných událostí je již méně (4x). Ostatní zmínky (5x) hodnotící perspektivu neobsahují.

Bohužel musím za zavádějící označit exkurz o reformační teologii. Lutherovi přisuzuje explicitně dvojí predestinaci,¹²¹ Kalvínův přístup dle mého soudu také zkresluje („cítíl se povolán do role bezohledného diktátora“).¹²² Jinak je ale podání zajímavé a i v podrobnostech věcně správné.

Ze všech učebnic vyčnívá svým zpracováním druhá ediční řada, nakladatelství ji prezentuje jako **Druhá dějepisná ediční řada („malovaná“)**.

Jedná se o devítidílný soubor sešitových učebnic (připadají vždy 2-3 učebnice na ročník), kterou doprovází 4 pracovní sešity (podle rozdělení do ročníků – toto rozdělení využiji ve své statistice).¹²³ Dvoudílné Dějiny moderní doby již nemají platnou schvalovací doložku, proto je z této práce vynechávám.

Dějiny pravěku a starověkého Orientu a Dějiny starověkého Řecka a Říma pojednávají ve dvou svazcích (celkem 27 kapitol) učivo šestého ročníku.

Celou kapitolu (6x) věnují Bibli, starověké Palestině, náboženství Indie, mytologii Řecka, dvě dokonce křesťanství. Jednotlivé odstavce či exkurzy se zajímavostmi jsem našla 25x, drobnou poznámku v dalších 10 kapitolách.

Výjimečně se v učebnici určené tomuto období nejvíce (18x) vyskytovaly odkazy ke křesťanství (hlavně díky paralelám k Bibli),¹²⁴ hned poté následuje antika (16x). Velice často (12x) je zmíněno i židovství (často opět díky Bibli), 10x mytologie a kult orientálních říší. Přírodní náboženství jsem zaznamenala 6x, dále 2x hinduismus a buddhismus, 1x se o náboženství mluví obecně.

Náboženství je většinou představeno kladně (26x), více perspektiv je umožněno 10x, neutrální pohled 6x. Kapitola věnující se Palestině líčí starozákonní příběhy opět jako historii.

Dějiny středověku a raného novověku jsou pojednány dokonce ve 3 dílech, celkem v 79 kapitolách (vždy jedna na dvoustranu). První díl Zrození středověké Evropy zahrnuje období od pádu římské říše po vznik Svaté říše římské a první Přemyslovce u nás. Druhý díl učebnice se zabývá obdobím po roce 1000, kdy byla zformována feudální společnost, a vrcholným středověkem, charakterizovaným společností trojího lidu, a postupným rozvojem měšťanstva.

Raný novověk (třetí díl) obsahuje světové a české dějiny 15. až 17. století.

¹²¹ Viz PÖHLMANN, Horst Georg. Kompendium evangelické dogmatiky, str. 278-9.

¹²² Novověk, SPL – Práce, str. 13.

¹²³ Více informací o celé řadě SPL-PRACE. SPL-PRACE [online, cit. 09.08.2017]. Dostupné z: http://www.spl-prace.cz/katalog_dejepisn.htm.

¹²⁴ Viz příloha č. 16 Bible a Mezopotámie.

Náboženství se věnuje dokonce 7 celých kapitol, v dalších 8 je toto téma většinové. 42 kapitolami náboženství prolíná nebo je jim věnován minimálně odstavec, v dalších 13 nalezneme alespoň zmínku.

Naprostou většinou (69x) je zastoupeno tradičně křesťanství, 8x islám, 5x židovství, 3x přírodní náboženství. Po jednom výskytu jsem zaznamenala odkaz na buddhismus, antiku a vyspělé kultury Střední Ameriky.

Podání je celkem vyrovnané: 23x je zprostředkováno více perspektiv, 26x je kontext spíše pozitivní, 17x naopak negativní. Pouze 4x jsem zaznamenala referenci bez jakéhokoli hodnotící perspektivy (namnoze je to jistě dáno i vyprávěcím stylem učebnice).

Dvoudílné **Dějiny novověku** obsahují celkem 82 kapitol. První díl přibližuje historický vývoj v Evropě (stručně i ve světě od poloviny 17. století do začátku 19.) s perspektivou vydavatele, že se jedná o období „v mnoha směrech klíčové. Vždyť se v něm rodila civilizace, v níž dnes žijeme. Texty vás seznámí i s uměleckými slohy, s běžným životem tehdejších lidí, s rozvojem poznání.“ Druhý díl se podrobně věnuje 19. století.

Celá kapitole je věnována náboženství již pouze 1x (jedná se o českou rekatolizaci), pouhých 10 jich obsahuje náboženství v řádu odstavců (byť i celkem rozsáhlých).¹²⁵ Ovšem ještě ve 30 najdeme alespoň drobnou poznámku.

39x je takto pojednáno křesťanství, 4x židovství, 3 odkazy se vrací k antické mytologii, po jednom výskytu jsou zastoupeny islám, mytologie Egypta, hinduismus a přírodní náboženství.

Kontext je většinou buď pozitivní nebo neutrální (obojí 14x), více perspektiv se nabízí 8x, pouze negativní pohled 5x.

SPN – pedagogické nakladatelství, a. s.

Poslední kompletní řada dějepisu, kterou představím, pochází ze SPN – pedagogického nakladatelství. Hlavní stať je vždy doprovázena řadou ilustrací a exkurzů, končí shrnutím, otázkami (které z mého pohledu velice dobře vedou žáky k vnímání širších souvislostí), slovníčkem a poznámkou ohledně výslovnosti a skloňování cizích slov.¹²⁶ Učebnice jsou zde opět doplněny pracovními sešity a metodickými příručkami pro učitele (k dispozici pro každý ročník).

Dějepis 6 obsahuje 72 kapitol. Celá kapitola se náboženství týká 3x – řeckého kultu, vzniku křesťanství a religiozity v římské říši, většinu kapitoly zaujímá

¹²⁵ Viz příloha č. 16 Josefské reformy.

¹²⁶ Viz příloha č. 17 Židovství.

náboženství Palestiny. Kratších pojednání je k dohledání mnoho – ve 30 kapitolách. Krátká glosa se objevuje v dalších 20.

Z religionistického hlediska se jedná nejčastěji o antickou mytologii a kult (27x), následuje křesťanství (15x). V rámci starověkých orientálních mytologií (11x) se jedná standardně o náboženství Mezopotámie a Egypta, také sem zahrnují rituály a filosofii staré Číny. Přírodní náboženství (8x) jsou zmíněna především v pravěku (doplňuje je mytologie Germánů a Slovanů), stejný počet výskytů jsem dohledala pro židovství. Zde jsem narazila na chybu¹²⁷ – již podruhé se týká počítání Desatera přikázání. Tentokrát je rozdělené první i poslední přikázání, tudíž jedno bylo vynecháno,¹²⁸ a sice: „Nezneužiješ jména Hospodina, svého Boha. Hospodin nenechá bez trestu toho, kdo by jeho jména zneužíval.“¹²⁹ Výjimečný je pro šestou třídu výskyt islámu (4x), po jednom výskytu se pojednává hinduismus a buddhismus.

Převažuje pozitivní perspektiva (25x), následuje neutrální podání (20x). Jen několikrát je prostor pro plastičtější pohled (5x), negativní hodnocení je minimální (3x)

Dějepis 7 je rozdělen do 72 kapitol, statistická data jsou však v tomto případě méně vypovídající – některé kapitoly obsáhnou 6-10 stran (obzvláště v první polovině knihy), někdy jsou dvě kapitoly na stránku. Přesto jsem zachovala dosavadní systém, podrobný rozpis uvádím v příloze č. xx.

Celá kapitola se náboženství věnuje 7x (jedná se o roli duchovních ve středověku a kratší kapitoly z období reformace), většinu kapitoly zabírá náboženství ještě 1x (Jan Hus a husitství). Většina pak obsahuje zajímavý exkurz, či delší odstavce (40x), několikrát se pak ještě jedná o drobnou zmínku (7x).

Drtivou většinou se jedná o křesťanství (55x), následuje židovství (7x), kterému jsou věnovány samostatné exkurzy Dějiny Židů. Islám a přírodní náboženství jsou zmíněny pouze 3x. Nakonec 1x se vyskytuje odkaz na antickou mytologii.

Přístup je poměrně vyrovnaný, pozitivní prezentace převažuje (20x), dostatek prostoru je i pro vnímání více perspektiv (16x), část je podána bez hodnotícího přístupu (12x), stejná míra prezentuje náboženství v negativních souvislostech.

Pro **Dějepis 8** uvádí seznam schvalovacích doložek chybné vydání, po konzultaci s pracovníci Národní pedagogické knihovny zařazují to mladší z roku 2014 (obě učebnice jsem porovnála, liší se v zásadě posunutým stránkováním).

¹²⁷ Viz příloha č. 17 Židovství.

¹²⁸ Opět neodpovídá ani jedné známé relevantní variantě. Viz heslo Desatero: Novotný, Biblický slovník, str. 121-2.

¹²⁹ Bible, Český ekumenický překlad. Ex 20, 7.

Náboženství převládá v jediné kapitole (pojednává o zbožnosti baroka), Dále nějaké pojednání obsahuje pouze 13 kapitol (týkají se často role církvi/židovství v konkrétním státě). V dalších 9 kapitolách jsem pak našla drobné odkazy (ukázky umění, význam duchovních a zbožnosti).

17x se jedná o křesťanství, židovství obsahuje 5 kapitol. 3x se zmiňuje náboženství obecně (v lidsko-právní problematice), 2x islám, 1x přírodní náboženství Germánů, 1x Japonska, 1x je odkazováno na antiku.

Hodnocení nejčastěji chybí (8x), více perspektiv se nabízí 6x, stejně tak pozitivní vidění. Negativní pohled jsem zaznamenala pouze 1x.

Dějepis 9 je na náboženskou problematiku opět nejchudší. V 66 kapitolách se jedná většinou o drobnou zmínku (17x), pouze 2x obsahuje kapitola větší odkaz (červený kříž, půlměsíc a hvězda a vznik státu Izrael), 1x zabírá náboženská problematika alespoň půl kapitoly (jedná se o nejnovější dějiny Balkánského poloostrova).¹³⁰

14x kapitola zmiňuje křesťanství, 8x židovství, 3x islám, 2x náboženství obecně, 1x je stručně zmíněn buddhismus.

Nejčastěji se jedná o prezentaci situace, kdy je náboženská skupina vystavena pronásledování (7x), stejnou měrou jsou zastoupena kladná i záporná hodnocení (5x), více perspektiv se nabízí pouze 1x, stejně tak perspektiva neutrální.

¹³⁰ Viz příloha č. 17 Náboženství na Balkáně.

Výchova k občanství

Výchova k občanství má v současnosti schválené tři učebnicové řady (nakladatelství Fraus, Gaudeamus a Nová škola, s.r.o.), pro šestý ročník je schválená i učebnice nakladatelství SPL - Práce.¹³¹

V porovnání s dějepisem pojednává tento předmět náboženskou tematiku mnohem řídjěji, příkládám kompletní hodnocení.¹³²

Fraus

Nakladatelství Fraus vydalo vlastně řady dvě – jednak sérii Občanská výchova pro šestou až devátou třídu, jednak druhou doplněnou o blok rodinné výchovy. V mnohém jsou si podobné, přesto nejsou totožné, navíc schvalovací doložku obdržely zatím rozšířené verze pouze pro 8. a 9. ročník.

Občanská výchova 6 obsahuje v rámci 46 kapitol odkazů k náboženství celou řadu, jakkoli samostatně je nepojednává.

První se týkají oddílů Člověk v rytmu času. Jedná se o různé kalendáře, počítání letopočtu i svátků. Další odkazy se týkají míst a postav české historie, poslední větší oblastí je Miniúvod do lidských práv.

V souhrnu: 5x se jedná o delší exkurz nebo téma prolínající větší částí kapitoly, 9x pouze o drobnou zmínku. 10x se pojednává křesťanství, 3x islám a židovství, 1x přírodní náboženství, 1x mytologie Mayů. 6x je podání bez jakéhokoli zabarvení, 4x je perspektiva spíše pozitivní, 2x negativní, 2x se nabízí více perspektiv.

Občanská výchova 7 již ze 40 kapitol věnuje náboženství celé 2: Víra a náboženství a Nejstarší formy náboženství. Jako další exkurz religionisticky paroduje západní kulturu. Dále se jedná 13x už jen o drobné zmínky (motivy v umění, odkazy na náboženskou symboliku apod.).

9x se jedná o křesťanství, 5x o náboženství obecně, 3x o islám, 2x o židovství, 2x o přírodní náboženství a nakonec 1x o hinduismus a buddhismus.

9x je podání neutrální, 4x je žák vybízen k širšímu pohledu (obzvláště v oněch dvou samostatných kapitolách), 3x je perspektiva pozitivní, vysloveně negativní pohled jsem nezaznamenala.

¹³¹ Schvalovací doložku v tomto oboru získal i Školní atlas Dnešní finanční svět pro základní školy a víceletá gymnázia, ten jsem však z důvodu odlišného tematického okruhu do své práce nezařadila.

¹³² Viz příloha č. 8 Hodnotící formuláře výchova k občanství.

Občanská výchova 8 náboženství nepojednává, výjimkou je zmínění tří osobností (Matka Tereza, Gándhí, M. L. King) a role rituálů v rodině a společnosti. Ani v těchto případech se však vůbec nereflektuje náboženská rovina.

Občanská výchova, rodinná výchova 8 zmiňuje náboženství až v bloku rodinné výchovy v oddílu Člověk ve zdraví a nemoci (jedná se o historii lékařství a léčitelství a vysvětlení celibátu v rámci kapitoly věnované sexualitě). Podání je vyvážené, jak je patrné i z ukázky.¹³³

Občanská výchova 9 má také pouze pár stručných poznámek, a to doslova. Jednou je jmenování církví mezi pomáhajícími organizacemi, jednou jsou písňové texty zpěvačky Radůzy, které mají formu modlitby. Kontext působí vůči náboženství přejně.

Občanská výchova, rodinná výchova 9 je v základním textu trochu odlišná. Jmenuje církve mezi pomáhajícími organizacemi, doplňuje je však jako subjekt s povolením uzavírat sňatky. Také zmíní náboženství jako zdroj konfliktů ve světě.

Rodinná výchova pak používá jako ikonu oddílu Péče o duševní zdraví obrázek meditujícího jogína, vedle toho v pojednání o zneužívání návykových látek referuje o nebezpečí sekt.¹³⁴

Gaudeamus

Úplně nově vznikl nevšední materiál na půdě Filosofické fakulty Univerzity Hradec Králové. „Učebnice je koncipována jako sada aktivit, cvičení a úkolů ke splnění všech očekávaných výstupů vzdělávacího oboru (...). Obsahuje originální ilustrace a řadu obrázků a má podobu praktického šanonu, z něhož lze jednotlivé listy či celá témata podle potřeby vyjmout. Variabilní uspořádání umožňuje sestavit učebnici dle aktuálního vzdělávacího programu dané školy, bez ohledu na to, zda je určitý očekávaný výstup zařazen do šestého, či osmého ročníku.“¹³⁵

Dělí se do 5 základních částí, ty jsou rozčleněny do kapitol podle očekávaných kompetencí, které určuje Rámcový vzdělávací program. Jak je

¹³³ Viz příloha č. 18 Zdraví a oběti.

¹³⁴ Viz příloha č. 18 Sekty.

¹³⁵ Univerzita Hradec Králové - Filosofická fakulta vydala moderní učebnici Výchovy k občanství pro 6. až 9. ročník základní školy [online, cit. 09.08.2017]. Dostupné z: <https://www.uhk.cz/cs-CZ/UHK/Cim-zijeme/Filozoficka-fakulta-vydala-moderni-ucebnici-Vychov>.

patrné z přehledu,¹³⁶ nejvíce se náboženství týká části Člověk ve společnosti, následuje Stát a právo. Pokud jde o části Člověk jako jedinec a Stát a hospodářství, nalezla jsem jen pár stručných glos. Velký oddíl provázaný s náboženskou tematikou je věnován světovým konfliktům a terorismu v části Mezinárodní vztahy a globální svět., včetně nevšední práce s osobním příběhem bojovníka Islámského státu.¹³⁷

Kapitolu s oddíly věnovanými náboženské tematice jsem si poznamenala 5x – jedna se týká státních symbolů a korunovačních klenotů, jedna manželství a tři předsudků a diskriminace. Zde je i blok věnovaný světovým náboženstvím.¹³⁸ 10x pak kapitola obsahuje pouze drobnou zmínku.

Z religionistického hlediska převládá křesťanství (10x), následuje islám (6x), 3x se mluví o židovství, přírodním náboženství nebo náboženství obecně, 1x je zmiňována antická mytologie.

5 kapitol pohlíží na náboženství pozitivně (většinou se jedná o inspirativní historii), 4 bez hodnotící perspektivy, 3 negativně (jedna metafora, dva příklady porušování práv). Více perspektiv nabízejí v souvislosti s náboženstvím kapitoly 2, obě také pojednávají o kontextu násilí.¹³⁹

Nová škola, s.r.o.

Zajímavou, byť dle mého soudu poněkud nepřehlednou učebnici vydalo nakladatelství Nová škola, s.r.o. Formát kopíruje z dějepisné řady, také počítá s možností vzájemného odkazování.

Výchova k občanství 6 náboženství pojednává v kratším oddílu (8x) především v kontextu času (kalendáře a svátky),¹⁴⁰ 3x se jedná o poznámku.

Dotýká se nejčastěji opět křesťanství (6x), dále odkazuje 3x na antiku a islám, přírodnímu náboženství Keltů se věnuje 2x, stejně tak židovství. V obecné rovině zůstává 1x.

5x je náboženství prezentováno pozitivně, ostatní případy zůstávají neutrální (6x).

Výchova k občanství 7 obsahuje 5 kratších oddílů a 3 malé poznámky. Týkají se opět historie, případně multikulturní výchovy nebo jde o biblický odkaz. 6x se jedná o křesťanství, 3x o židovství nebo náboženství obecně, 1x je zmíněn buddhismus.

4x je podání pozitivní, 3x neutrální, 2x učebnice nabízí víc perspektiv.

¹³⁶ Viz příloha č. 8 Hodnotící formuláře výchova k občanství.

¹³⁷ Viz příloha č. 19 Příběh teroristy.

¹³⁸ Viz příloha č. 19 Prezentace náboženství .

¹³⁹ Viz příloha č. 19 Příběh teroristy.

¹⁴⁰ Viz příloha č. 20 Svátky.

Výchova k občanství 8 představuje pouze 1 větší exkurz (týká se teokracie jako formy vlády), dále 5 malých odkazů na kulturu nebo uzavírání sňatku.

4x jsem nevyzpytovala žádné hodnocení, 2x je pohled spíše pozitivní.

Většinou jde o odkaz ke křesťanství (4x), k antice a náboženství Mezopotámie vždy 1x.

Výchova k občanství 9 jako jediná ze všech učebnic tohoto předmětu věnuje náboženství celý výkladový blok. Na 14 stranách po obecném úvodu a pojednání o původu religiozity důkladně referuje o všech hlavních světových náboženstvích i menších, avšak vlivných hnutích,¹⁴¹ podrobně se věnuje i charakteristice sekt. V jiných oddílech na něj již nenaráží.

Podání je vyrovnané, vcelku přejné, jakkoli se nevyhýbá jasnému pojmenování rizik a problematických oblastí.

SPL – Práce

Novou řadu učebnic plánuje vydat nakladatelství SPL – Práce. Zatím je v oběhu první díl, učebnice pro 6. ročník, který doplňuje pracovní sešit. Další by měly následovat nejbližších letech.¹⁴²

MPSV udělilo schvalovací doložku dvěma titulům. Nicméně zveřejňují stejný název, autory i vydání, s pracovníci Speciálních fondů Národní pedagogické knihovny se nám nepodařilo dohledat, jedná-li se o jinou učebnici či úplný omyl (ani vydavatel jinou učebnici neinzeruje).

Učebnice je zpracována beletristickým způsobem, žáci ve 24 kapitolách procházejí učivo šestého ročníku s dvojčaty Anetou a Romanem, jejich spolužáky a rodinou.

Nejvíce prostoru je věnováno náboženství v kapitolách Vánoce a Naše řeč (většina pojednává o Velikonocích). 5x se jedná o delší odstavec nebo prolínání většinou kapitoly (v souvislosti s historií a manželstvím), 5x o drobný odkaz.

Z religionistického hlediska je nejvíce prostoru věnováno křesťanství (9x), následuje 4x židovství, 2x islám, 1x se jedná o náboženství obecně. Jiná zmiňována nejsou.

Podání je přejné (7x), více perspektiv je žákům představeno 1x, neutrální podání 3x.

¹⁴¹ Viz příloha č. 20 Nová náboženská hnutí.

¹⁴² Více informací SPL-PRACE [online, cit. 09.08.2017]. Dostupné z: http://www.spl-prace.cz/katalog_ov.html.

Etika

Pro doplňkový vzdělávací obor Etická výchova je schváleno učebnic jen několik. Nakladatelství Fraus vydalo jednu učebnici pro celý druhý stupeň, Národní institut pro další vzdělávání dvě (Etika pro 6. – 7. třídu a Etika pro 8. – 9. třídu).

Vzhledem k tomu, že se jedná o velice málo zmínek, přikládám opět hodnocení kompletní.¹⁴³

Fraus

Jednotlivé kapitoly souhrnné pracovní učebnice Etická výchova nejsou přiřazeny dle ročníků, ale kopírují témata Rámcového vzdělávacího programu.

10 kapitol se skládá vždy ze tří částí – práce s příběhem, práce s videem, projekt. Následuje 6 aplikačních témat (včetně pro tuto práci zásadního Duchovní rozměr člověka), která jsou už pojata o něco stručněji. Celou učebnicí provází žáky příběhy mimozemšťana Huga. Ten má za úkol zkoumat lidské jednání a ubytuje se v rodině učitele. Dále narativní výuku doprovází řada kratších textů – písni, humoristických povídek i příběhů k zamyšlení.

Učebnice nabízí celou řadu zážitkových metod. „Pomocí modelových situací žáci trénují schopnost být otevření a vyjadřovat své city, zabývají se problémy vztahů ve třídě a v rodině, učí se prosazovat oprávněný nárok a využívat asertivní dovednosti. Pomocí zobrazených vzorů si posilují správné jednání. Prosociální chování nacvičují v praktických situacích z osobního i společenského života.“¹⁴⁴

Bohužel, náboženské oblasti se tato učebnice téměř nedotkne. Výjimku tvoří kapitola Duchovní rozměr člověka. Ale i ta se věnuje spíše etice ctnosti a toleranci. Konkrétněji navrhuje zpracování křesťanství, islámu, hinduismu a buddhismu formou projektu, více prostoru dostanou pouze sekty a varování před extremismem. Jinak jsem pouze 5x zaznamenala drobnější provázanost (1x s křesťanstvím a židovstvím, jinak se jednalo o náboženství obecně).

Hodnotící stanovisko je spíše neutrální (4x), 1x pozitivní a jen zmíněná kapitola Duchovní rozměr člověka dává prostor více perspektivám.

¹⁴³ Viz příloha č. 9 Hodnotící formuláře etická výchova.

¹⁴⁴ Etická výchova - Učebnice. Učebnice [online]. Copyright © 2017 [cit. 09.08.2017].

Dostupné z: <https://ucebnice.fraus.cz/catalog/cs/ucebnice-ii-stupen-vychovy-a-prurezova-temata-eticka-vychova/p5484icu2svpticu2sicu.html>.

Národní institut pro další vzdělávání

V roce 2012 – 2014 realizoval Národní institut pro další vzdělávání projekt Etická výchova a její cesta k žákům základních škol a nižších ročníků víceletých gymnázií.¹⁴⁵ Vedle spuštění webového portálu¹⁴⁶ pro výuku etické výchovy na českých školách bylo jedním z výstupů vytvoření metodik, učebnic a pracovních listů pro základní školy. Učebnice byly vydány vždy pro skupinu ročníků (1. – 3., 4. – 5., 6. – 7. 8. – 9.) a jsou elektronicky volně přístupné včetně metodik a pracovních listů.¹⁴⁷

Pro každý ročník je určeno 36 lekcí, které se sdružují do 6 – 8 větších celků (volně navazující na témata Rámcového vzdělávacího programu). Každá lekce obsahuje příběhy, cvičení i náměty pro referáty a modelové situace, nechybí ani vysvětlující pasáže. Učebnice je vždy uzavřena komiksem.

Etická výchova, Učebnice pro 6. – 7. ročník obsahuje větší zmínku o náboženství 5x – jedná se o příběhy s náboženskou metaforikou nebo duchovní ukotvení hodnotového systému (dospívání, M. J. Hus), jednou o kulturu (sedm divů světa). Dále v 10 případech jsem našla drobnou zmínku (citát, životopisné údaje apod.).

8x obsahuje daná lekce křesťanství, 3x odkaz na orientální mytologie, 1x na židovství, antickou mytologii a islám. 5x se mluví o náboženství v obecné rovině.

Prezentace je převážně pozitivně laděná (14x), kritická je pouze zmínka o papežovu odmítnutí Kryštofa Kolumba (1x). Také 1x je podání neutrální.

Etická výchova, Učebnice pro 8. – 9. ročník také neobsahuje zmínek mnoho, přesto konečně alespoň ve 2 lekcích určené pro 9. třídu věnuje náboženství celou kapitolu. Jedna lekce pojednává o hlavních světových proudech (jakkoli celkem stručně), jedna o sektách.¹⁴⁸ Vedle toho většina lekce Můj „betlém“ aneb Kdo ke mně přichází... věnovaná vzorům představuje osobnosti s duchovním povoláním (Matka Tereza, Gándhí). Dalších 6 kapitol se

¹⁴⁵ Detail projektu: Etická výchova a její cesta k žákům základních škol – Databáze výstupů projektů OP VK. Úvodní strana – Databáze výstupů projektů OP VK [online]. Copyright © 2014 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky [cit. 09.08.2017].

Dostupné z: <https://databaze.op-vk.cz/Project/Detail/3397>.

¹⁴⁶ Etická výchova « Vzhledem ke změnám životního stylu společnosti je potřebné žáky ve škole seznámit s etickými tématy.. Etická výchova « Vzhledem ke změnám životního stylu společnosti je potřebné žáky ve škole seznámit s etickými tématy. [online, cit. 09.08.2017]. Dostupné z: <http://www.etickavychova.cz>.

¹⁴⁷ Etická výchova « Vzhledem ke změnám životního stylu společnosti je potřebné žáky ve škole seznámit s etickými tématy. [online, cit. 09.08.2017]. Dostupné z: <http://www.etickavychova.cz/ucebnice-ke-stazeni>.

¹⁴⁸ Viz příloha č. 22 Hinduismus a islám.

pak náboženství dotýká významněji (v rámci pojednání o manželství,¹⁴⁹ o svobodě a lidských právech či formou příběhu), v dalších 4 jsem zaznamenala alespoň glosu.

Podání je celkem vyrovnané – 4x spíše pozitivní, 3x negativní, 5x nabízí lekce více perspektiv.

¹⁴⁹ Viz příloha č. 22 Rozhovor o muslimském manželství.

4. Shrnutí kritérií hodnocení učebnic

V každé učebnici, kterou jsem zkoumala, se nachází alespoň zmínka o náboženství. Přesto jsem byla překvapená mírou, a to ve všech předmětech. V dějepise se náboženství pojednávalo mnohem častěji a více do hloubky, než jsem očekávala. Naopak tomu bylo v učebnicích občanské výchovy a etiky, kde bych viděla celkem logický prostor pro religionistický přehled a prostor pro formaci v náboženské toleranci i navazování na vlastní kulturně-náboženské kořeny a identitu.¹⁵⁰

Tematické oblasti a hodnotící perspektiva

Dějepis

V rámci dějepisu se míra pojednání náboženství nejvíce liší podle ročníků.

Obecně se dá říci, že nejvíce prostoru dostane v učebnicích pro sedmý ročník (začíná christianizací Evropy, končí obvykle reformací až třicetiletou válkou), kde se náboženství alespoň dotknou téměř všechny kapitoly (hodnocení 1, 1-2, 2 nebo 3), většina jich obsahuje alespoň odstavec nebo se jí vzhledem k roli církve náboženská tematika dotýká průběžně (hodnocení 2), standardně se mu věnuje i řada samostatných kapitol (hodnocení 1 nebo 1-2).

Přibližně o čtvrtinu méně se dotýkají náboženství učebnice pro šestý ročník (pravěk a starověk).

Učebnice pro sedmý ročník (přesné rozdělení se různí, většinou začínají obdobím reformace nebo koncem třicetileté války – obojí alespoň opakují a končí před nebo za první světovou válkou) již pojednávají náboženská témata s postupující sekularizací stále řidčeji.

Nejméně zmínek obsahují učebnice pro devátou třídu (moderní dějiny – první světová válka až současnost / přelom tisíciletí).

Většinou se o náboženství mluví přejně, čistě negativní zprávy tvoří jenom desetinu zmínek. V necelé třetině je pojednání bez jakéhokoli hodnotícího soudu, čtvrtina zmínek nebo pojednání nechává prostor více perspektívám, případně vybízí žáky ke srovnávání jednotlivých proudů i nahlédnutí aktuálního kontextu.

¹⁵⁰ Celkové výsledky viz příloha č. 24 Kompletní vyhodnocení.

Většina učebnic pro šestý ročník začíná úvodem do dějepisu, náboženství zmiňuje při používání zkratky př. Kr., také většinou seznamuje s jinými kalendáři a počátky letopočtu (islámský, židovský, někdy mayský).

V období pravěku jsou někdy zmiňovány mýty o stvoření, každá učebnice (někdy stručně, někdy obsáhle) referuje o pohřbívání, kultu matky (figurky venuše), případně o prvních rituálech přírodních náboženství. Období starověku začíná kulturou (včetně náboženství) Mezopotámie a Egypta (někdy učebnice poukazují na paralely v biblických příbězích), dále se pojednává v rámci Indie o hinduismu a buddhismu, někdy o náboženství Číny (vždy se zmiňuje Konfucius, alespoň jako filosof). Jednou se v tomto období představují i kultury Střední a Jižní Ameriky. V polovině učebnic je samostatně pojednáno o Palestině jako kolébce židovství a křesťanství (několikrát je v této souvislosti představen stručně islám, případně náboženství Féničanů). Velice bohatě bývá pojatá mytologie Řecka včetně Homérových Ilias a Odyssey, římská již stručněji, někdy ve společné kapitole s křesťanstvím. To má většinou i samostatnou kapitolu, někdy dvě.

Hodnocení¹⁵¹ je málokdy negativní, většinou se o náboženství referuje neutrálně nebo v kontextu jeho kulturního přínosu či zásluhy na řádu ve společnosti.

Ve všech učebnicích pro sedmou třídu se věnuje prostor šíření křesťanství (v českých zemích cyrilometodějské misii a prvním světcům), roli církve v politice i běžném životě, také jsou zmiňovány řeholní řády, několikrát i velice zajímavými exkurzy. Každá učebnice se dotýká církevních rozkolů a krize ve vrcholném středověku, také (většinou celkem podrobně) pojednává českou reformaci a husitství. V případě, že učebnice obsahuje i dějiny 17. století, bývá dopřán prostor německé a švýcarské reformaci (většinou jsou v nástinu zmíněny i hlavní teologické důrazy). Samozřejmou součástí výkladu je prezentace církevních staveb i výtvarného umění.

V souvislosti s christianizací Evropy se zmiňují přírodní kultury severovýchodních zemí nebo Slovanů, v souvislosti se zámořskými objevy pak kult a mytologie Střední a Jižní Ameriky (především Aztéků a Mayů).

Vznik a rozšíření islámu je prezentován většinou celou kapitolou, případně v rámci křížových výprav, podobně se referuje i o židovství (to je navíc častou součástí výkladu o rozvoji měst a rudolfinské Praze).

Odkazy na hinduismus, buddhismus nebo antiku se vyskytují jen sporadicky.

Hodnocení¹⁵² se zde již různí, nicméně většinou nabízí několikeroú perspektivu. Ačkoli přibylo událostí a jevů hodnocených negativně, pozorují výchozí snahu referovat o náboženství přejně (text prezentuje např. vnitrocírkevní úsilí o nápravu), a to i v tématech, která bývají tradičně vnímána spíše kriticky (křížové výpravy, islám ve Španělsku, christianizace, aj.).

¹⁵¹ Viz příloha č. 25 Dějepis – souhrn hodnocení.

¹⁵² Viz příloha č. 25 Dějepis – souhrn hodnocení.

Učebnice osmého ročníku (někdy se jedná ještě o konec sedmého) pojednávají reformaci a třicetiletou válku (případně shrnují důsledky), především v rámci dějin Francie, Anglie a Nizozemí se pak zabývají konfesijními konflikty. Humanismus a renesance se vracejí k antické mytologii, větší prostor dostane křesťanství v rámci kapitol věnujících se období baroka a v českých zemích s ním spojené rekatolizace. Velice stručně bývá zmíněna role církve v carském Rusku. S nástupem osvícenství a průmyslové revoluce pak náboženské tematiky prudce ubývá, začíná se však zmiňovat v obecné rovině (především v kontextu práv a svobod). Větší pozornost je pak věnována křesťanství a židovství ještě v souvislosti s vládou Marie Terezie a Josefa II, někdy ještě v rámci pojednání o českých zemích v druhé polovině 19. století.

Hodnocení¹⁵³ je poměrně vyvážené a podobné sedmému ročníku, častěji se mluví o náboženství bez hodnotící perspektivy. Výjimku tvoří nakladatelství Prodos, které je vůči náboženství a církvi (v rozporu s předchozím dílem) silně kritické.

Učebnice devátého ročníku zmiňují církve a židovství především jako oběti perzekuce totalitních režimů (nacismus, nástup bolševismu, komunismus v Československu), případně v souvislosti s odbojem. Dále všechny učebnice pojednávají o židovsko-palestinském konfliktu, z nejmodernějších dějin pak o islamistickém terorismu, případně o konfliktech na Balkánském poloostrově. V českých dějinách je ještě několikrát zmíněn kardinál Tomášek a svatořečení Anežky české v souvislosti s koncem komunistického režimu.

Pokud jde o **hodnocení**,¹⁵⁴ tam kde je věnován náboženství větší prostor, zůstává tendence zmiňovat se spíše neutrálně nebo přejně, uvádění více perspektiv vzhledem ke stručnosti zmínek výrazně ubylo.

Výchova k občanství

Témata občanské výchovy se mnohem více střídají napříč učebnicemi pro různé ročníky, pojednám je tedy nerozděleně.

Podobně jako v dějepisu, většina učebnic začíná kalendářem a orientací v čase, kde představuje různé počítání letopočtu. Příbuzným tématem jsou potom svátky (především české, ale jsou zmiňovány i některé další), někde uváděné chronologicky, jinde jednotlivě. V těchto kapitolách se mluví o náboženství neutrálně až přejně.

Podobně je tomu i v oddílech věnujících se české historii (např. Cyril a Metoděj, husitství, rabi Löw), národním památkám (katedrály, židovské město aj.) a osobnostem české i světové humanity (Matka Tereza, sv. Anežka, Gándhí aj.).

¹⁵³ Viz příloha č. 25 Dějepis – souhrn hodnocení.

¹⁵⁴ Viz příloha č. 25 Dějepis – souhrn hodnocení.

Další oblastí, která navazuje, je boj za lidská práva, ať už se jedná o náboženskou svobodu, jejich porušování (zde se často zmiňuje islám), motivaci k jejich hájení u již zmíněných osobností nebo multikulturní výchovu.

V rámci rodinné a sexuální výchovy je pak církev zmiňována jako subjekt, před kterým je možné uzavírat manželství, někdy se zmiňuje celibát v katolické církvi nebo polygamie v islámu.

Náboženství jako takové pak systematicky a ve větším rozsahu uvádí jediná učebnice – pro 9. ročník od nakladatelství Naše škola, s.r.o. Jak bylo patrné v kapitole, pohled uvádí zajímavý a vyvážený.

Etika

Velkým zklamáním pro mě byly učebnice etické výchovy. Kromě drobných zmínek a několika menších zpracování duchovních hodnot se náboženství a religionistickému přehledu věnuje plně pouze jedna kapitola určená pro devátý ročník a nenabízí na rozdíl od jiných témat mnoho podnětů.

Věcná správnost

Všechny učebnice nabízí poměrně kvalitní zpracování a vzhled do tématu, přesto jsem zaznamenala několik chyb či nepřesností. Detailně je uvádím u každé učebnice, nyní je jen shrnu.

V dějinách starověké Palestiny se několikrát líčila biblická dějeprava (příběhy Izraele doby soudců a královské) jako jasná historie, což považuji za mírně zavádějící. Dvakrát je chyba v Desateru přikázání (pokaždé ovšem jiná).

Za nepřesnost považuji i označení titulu Christus za latinský překlad a vyjádření, že Židé byli neprávem obviněni za nepřátelství vůči křesťanům. Také Žid Pavel byl označen za Římana pohanského původu.

V dějinách novověku jsem narazila na vyjádření, že Toleranční patent zrovnoprávnil nekatolická náboženství (přitom pouze povolil některé církve). Drobné nuance v charakteristice přístupů jednotlivých reformátorů již považuji za věc konkrétní perspektivy autorů učebnic.

Jednou je chybně uveden název Českobratrské církve evangelické. Vymezila jsem se i vůči tvrzení, že buddhismus se nikdy a nikde nešířil násilím.

Poslední oblastí, kde bych navrhovala opravu, je uzavírání sňatků. Křesťanské církve nejsou jedinou nestátní institucí, která má oprávnění sňatek uzavřít, oprávněné jsou i některé další náboženské společnosti.¹⁵⁵

¹⁵⁵ Uzavření manželství - Ministerstvo vnitra České republiky. *Úvodní strana - Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. Copyright © 2017 Ministerstvo vnitra České republiky,

5. Závěr

Na základě výskytu a způsobu zpracování témat týkajících se náboženství jsem dospěla k následujícím závěrům:

Kurikulární dokumenty České republiky (tzv. Bílá kniha a Rámcový vzdělávací program) mluví o náboženství spíše okrajově. Nicméně vytvářejí velice dobrý prostor pro rozvíjení kompetencí žáků i v této oblasti, a to svým důrazem na sociální i duchovní rozvoj dětí a respekt k duchovním hodnotám a tradicím vlastním i cizím.

Nejvíce prostoru je pak v rámci rozvržení učiva v Rámcovém vzdělávacím programu věnováno náboženství v oblasti Člověk a společnost, a to především v dějepise, o něco méně pak v občanské výchově. Další oblasti, kde je dán větší prostor náboženské rovině, je pak etická výchova v rámci oddílu Doplnující vzdělávací obory. Možnosti nabízí ještě vzdělávací oblasti Jazyk a jazyková komunikace (odkazy k literatuře, k jiným kulturám při výuce cizích jazyků), Člověk a příroda (především regionální geografie) a Umění a kultura, nicméně ty zůstávají okrajové nebo nespecifikovány.

Učebnice dějepisu a občanské a etické výchovy toto kopírují.

Pozorují, že náboženství se pojímá spíše jako věc historie, případně umělecké inspirace v minulosti (což dokresluje i postupné ubývání této problematiky od pojednání dějin novověku). Tam je dán i prostor vnímání a porovnání různých souvislostí, podání je většinou spíše přejné a snaží se o plastický obraz tohoto fenoménu.

Za aktuální se považuje náboženství jednak v kontextu udržování tradic a svátků, především pak v oblasti lidských práv, případně multikulturního napětí, kde se učebnice snaží spíše vysvětlit a mírnit předsudky.

Dle mého názoru je v otázce informovanosti ve školách nastolen (i díky důrazům kurikulárních dokumentů) dobrý trend. Zůstává však záležitostí rodičů a učitelů, nakolik bude mít reálný dopad. Pozitivním zjištěním této práce je, že podklady k dispozici mají minimálně na uspokojivé, v oblasti dějepisu pak nezřídka na velice dobré úrovni.

všechna práva vyhrazena [cit. 10.08.2017]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/obcan-na-urade-manzelstvi-uzavreni-manzelstvi.aspx>.

Seznam literatury

ZKRATKY

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

ZŠ – základní škola

Bílá kniha – Bílá kniha - národní program rozvoje vzdělávání v České republice

RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

ČR – Česká republika

UČEBNICE

Za účelem přehlednosti cituji učebnice poněkud nestandardně podle nakladatelství a titulu, případně ročníků, ne podle autorů. Stejným způsobem jsou řazené ve Studovně speciálních fondů Národní pedagogické knihovny. Odkazdého titulu uvádím jedno vydání (výběr jsem konzultovala s odborníky z již zmíněné instituce).

Dějepis

Dějepis Dialog

MANDELOVÁ, Helena, Eliška KUNSTOVÁ a Ilona PAŘÍZKOVÁ. Dějiny pravěku a starověku: Dějepis pro 6. ročník základní školy a pro primu osmiletého gymnázia. Liberec: Dialog, knižní velkoobchod a nakladatelství, 2001. ISBN 80-86218-57-0.

MANDELOVÁ, Helena, Eliška KUNSTOVÁ a Ilona PAŘÍZKOVÁ. Dějiny středověku a počátků novověku. Liberec: Dialog, knižní velkoobchod a nakladatelství, 2002. ISBN 80-86218-82-1.

MANDELOVÁ, Helena, Eliška KUNSTOVÁ a Ilona PAŘÍZKOVÁ. Dějiny 20. století. Liberec: Dialog, knižní velkoobchod a nakladatelství, 2004. ISBN 80-86-761-23-1.

Dějepis Fraus

LINHART, Jiří. Dějepis 6: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia. Plzeň: Nakladatelství Fraus, 2007. ISBN 978-80-7238-208-8.

VELÍMSKÝ, Tomáš. Dějepis 7: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia : [středověk a počátky nové doby]. Plzeň: Nakladatelství Fraus, 2009. ISBN 978-80-7238-558-4.

FRONK, Václav. Dějepis 8: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia : [modernizace společnosti]. Plzeň: Nakladatelství Fraus, 2010. ISBN 978-80-7238-561-4.

PARKAN, František, Tomáš MIKESKA a Markéta PARKANOVÁ. Dějepis 9: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia. Plzeň: Nakladatelství Fraus, 2011. ISBN 978-80-7238-694-9.

Dějepis Nová škola

BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila, Lubor KYSUČAN a Marie FEJFUŠOVÁ. Dějepis: učebnice. Pravěk a starověk. Brno: Nová škola, 2007. ISBN 80-7289-082-4.

VYKOUPIIL, Libor, Robert ANTONÍN a Marie FEJFUŠOVÁ. Dějepis: středověk a počátky novověku ; doporučujeme pro 7. ročník základní školy a sekundy víceletého gymnázia. Ilustroval Petr MODLITBA. Brno: Nová škola, 2008. ISBN 80-7289-089-1.

ČAPKA, František a Libor VYKOUPIIL. Dějepis: vzdělávací oblast Člověk a společnost. Novověk. Čtvrté vydání. Brno: Nová škola, s.r.o, 2015. ISBN 978-80-7289-634-9.

ČAPKA, František. Dějepis: vzdělávací oblast Člověk a společnost. Novověk, moderní dějiny. Brno: Nová škola, 2010. ISBN 978-80-7289-185-6.

Dějepis Nová škola – Duha

KYSUČAN, Lubor a Marie FEJFUŠOVÁ. Dějepis 6: učebnice pro 6. ročník základní školy : vytvořeno v souladu s RVP ZV : vzdělávací obor: Člověk a společnost. Ilustroval Hana BERKOVÁ. Brno: Nová škola - DUHA, 2017. ISBN 978-80-87591-85-7.

Dějepis Prodos

MIKULENKOVÁ, Linda. Dějepis 6. Olomouc: Prodos, 2016. ISBN 978-80-7230-300-7.

SCHULZ, Jindřich. Dějepis 7: Středověk. Olomouc: Prodos, 1998. ISBN 80-7230-009-1.

TRAPL, Miloš. Dějepis 8. Olomouc: Prodos, 2009. ISBN 978-80-7230-231-4.

BUREŠOVÁ, Jana. Dějepis 9. Olomouc: Prodos, 2000. ISBN 80-7230-059-8.

Dějepis SPL – Práce K („nová klasická řada“)

AUGUSTA, Pavel, František HONZÁK a Jarmila HIRSCHOVÁ. Pravěk a starověk: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia. Ilustroval Jiří PETRÁČEK. Úvaly: Albra, 2008. ISBN 978-80-7361-048-7.

PICKOVÁ, Dana a Naděžda KUBŮ. Středověk: dějepis pro základní školy a víceletá gymnázia. Úvaly: Albra, 2011. ISBN 978-80-7361-071-5.

AUGUSTA, Pavel, František HONZÁK, Marek PEČENKA, Zdeněk BENEŠ, Roman URBÁNEK a Alena PĚKNÁ. Novověk: dějepis pro základní školy a víceletá gymnázia. Úvaly: ALBRA spol. s r.o., redakce SPL - Práce, 2015. ISBN 978-80-7361-102-6.

Dějepis SPL – Práce M („malovaná řada“)

AUGUSTA, Pavel a František HONZÁK. Dějiny starověkého Řecka a Říma: učebnice pro základní školy. Dotisk 2. vyd. Praha a Úvaly: SPL - Práce a Albra, 2000. ISBN 80-86287-02-5.

AUGUSTA, Pavel a František HONZÁK. Dějiny pravěku a starověkého Orientu: učebnice pro základní školy. Dotisk 2. vyd. Praha a Úvaly: SPL - Práce a Albra, 2000. ISBN 80-86287-03-3.

PICKOVÁ, Dana a Naděžda KUBŮ. Dějiny středověku a raného novověku. 1. díl, Zrození středověké Evropy. 2. vyd. Ilustroval Dagmar JEŽKOVÁ, ilustroval Jiří PETRÁČEK. Úvaly: Albra, 2005. ISBN 80-7361-006-X.

AUGUSTA, Pavel. Dějiny středověku a raného novověku: učebnice pro základní školy. 2. díl, Vrcholný a pozdní středověk. Praha: Práce, 1996. Učebnice pro základní školy. ISBN 80-208-0374-2.

BENEŠ, Zdeněk a Pavel AUGUSTA. Dějiny středověku a raného novověku. 3. díl., Raný novověk. 2. vyd. Úvaly: Albra, 2005. ISBN 80-7361-013-2.

Dějepis SPN

VÁLKOVÁ, Veronika. Dějepis 6: pravěk a starověk : pro základní školy. 2. vydání. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2015. ISBN 978-80-7235-565-5.

VÁLKOVÁ, Veronika. Dějepis 7 pro základní školy. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-7235-373-6.

VÁLKOVÁ, Veronika. Dějepis 8 pro základní školy. 2. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2014. ISBN 978-80-7235-540-2.

VÁLKOVÁ, Veronika. Dějepis 9 pro základní školy: nejnovější dějiny. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7235-428-3.

Výchova k občanství

Výchova k občanství Fraus

JANOŠKOVÁ, Dagmar. Občanská výchova 6: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia : [nová generace]. Plzeň: Fraus, 2012. ISBN 978-80-7238-397-9.

BROM, Zdeněk. Občanská výchova 7: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia. Plzeň: Nakladatelství Fraus, 2013. ISBN 978-80-7238-879-0.

Občanská výchova 8: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia ; [nová generace]. Ilustroval David BÖHM. Plzeň: Nakladatelství Fraus, 2013. ISBN 978-80-7238-899-8.

URBAN, Michal. Občanská výchova 9: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia : [nová generace]. Plzeň: Nakladatelství Fraus, 2014. ISBN 978-80-7489-012-3.

JANOŠKOVÁ, Dagmar. Občanská výchova 8: Rodinná výchova 8 : učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia. 2., aktualiz. vyd. Plzeň: Fraus, 2011. ISBN 978-80-7238-317-7.

JANOŠKOVÁ, Dagmar. Občanská výchova 9: Rodinná výchova 9 : učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia. 2., aktualiz. vyd. Plzeň: Nakladatelství Fraus, 2013. ISBN 978-80-7238-999-5.

Výchova k občanství Gaudeamus

ČAPEK, Robert. Výchova k občanství: učebnice pro 6. až 9. ročník ZŠ. Ilustrovala Kristýna VĚTROVSKÁ. Hradec Králové: Gaudeamus, 2012. ISBN 978-80-7435-187-7.

Výchova k občanství Nová škola

SKÁCELOVÁ, Jana a Lenka MRÁZOVÁ KRAJÍČKOVÁ. Výchova k občanství: doporučujeme pro 6. ročník základní školy a primy víceletého

gymnázia. Ilustroval Hana BERKOVÁ. Brno: Nová škola, 2008. ISBN 80-7289-099-9.

LUNEROVÁ, Jitka, Radim ŠTĚRBA a Monika SVOBODOVÁ. Výchova k občanství: doporučujeme pro 7. ročník základní školy a sekundy víceletého gymnázia. Čtvrté vydání. Brno: Nová škola, s.r.o, 2015. ISBN 978-80-7289-718-6.

LUNEROVÁ, Jitka, Radim ŠTĚRBA a Monika SVOBODOVÁ. Výchova k občanství: doporučujeme pro 8. ročník základní školy a tercie víceletého gymnázia. Brno: Nová škola, 2011. ISBN 978-80-7289-253-2.

LAICMANOVÁ, Antonie. Výchova k občanství: doporučujeme pro 9. ročník základní školy a kvartu víceletého gymnázia. Brno: Nová škola, 2012. ISBN 978-80-7289-404-8.

Výchova k občanství SPL – Práce

VALENTA, Milan, Oldřich MÜLLER a Ivana HAVLÍNOVÁ. Občanská výchova 6: pro 6. ročník základní školy a odpovídající ročník víceletých gymnázií. Ilustroval Lukáš URBÁNEK. Úvaly: ALBRA spol. s r.o., SPL - Práce, 2015. ISBN 978-80-7361-097-5.

Etická výchova

Etická výchova Fraus

HAVLÍKOVÁ, Dagmar, Blanka DRÁBKOVÁ a Jiří VYMĚTAL. Etická výchova: pracovní učebnice pro 2. stupeň ZŠ a odpovídající ročníky víceletých gymnázií. Ilustroval Milan STARÝ. Plzeň: Nakladatelství Fraus, 2013. ISBN 978-80-7238-993-3.

Etická výchova Národní institut pro další vzdělávání (NIDV)

NAVRÁTILOVÁ, Marie, Hana BRICHOVÁ a Marcela MATĚJCOVÁ. Etická výchova: učebnice. 6-7. Ilustroval Roman BUREŠ. Praha: Národní institut pro další vzdělávání, 2014. ISBN 978-80-87449-56-1.

GINTEROVÁ, Hana a Světlana HAJDINOVÁ. Etická výchova: učebnice. 8-9. Ilustroval Alena LEGIERSKÁ. Praha: Národní institut pro další vzdělávání, 2014. ISBN 978-80-87449-57-8.

MONOGRAFIE A SBORNÍKY

BIELKOVÁ, Silvia. Hodnotenie učebníc dejepisu pre 5. a 6.ročník základnej školy. Technológia vzdelávania. 1993, 1(2), 8-9.

BALVÍN, Jaroslav, ed. Metody výchovy a vzdělávání ve vztahu k národnostním menšinám: mezinárodní konference. Praha: Praha (Česko), 2005. ISBN 80-902972-8-5.

ČANĚK, David. Národ, národnost, menšiny a rasismus. Praha: ISE-Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1996. ISBN 80-85241-94-3.

DOLEČEK, Josef, Miloš ŘEŠÁTKO a Zdeněk SKOUPIL. Teorie tvorby a hodnocení učebnic pro odborné školství. Praha: Výzkumný ústav odborného školství, 1975.

FILOVÁ, Hana. Vybrané kapitoly z obecné didaktiky. Brno: Masarykova univerzita, 1996. ISBN 80-210-1308-7.

Historie a škola IV: Dějepis a mezipředmětové vztahy. Terminologie oborových didaktik: semináře ke koncepci výuky dějepisu na základní a střední škole zorganizované MŠMT ČR v Telči ve dnech 31.10.-2.11.2005 a 13.11.-14.11.2006. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2008. ISBN 978-80-211-0575-1.

HELLER, Jan a Milan MRÁZEK. Nástin religionistiky: uvedení do vědy o náboženstvích. 2. rev. vyd. Praha: Kalich, 2004. Studijní texty. ISBN 80-7017-721-7.

HUDECOVÁ, Dagmar. Analýza dějepisných vzdělávacích programů ve vybraných státech Evropy a její výsledky. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2006. ISBN 80-7290-253-9.

KLAPKO, Dušan a Josef MAŇÁK, ed. Učebnice pod lupou. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-124-3.

KNECHT, Petr a Tomáš JANÍK. Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2008. ISBN 978-80-7315-174-4.

KUSÁ, Jana. Multikulturní výchova v procesu literární komunikace. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4412-3.

MAŇÁK, Josef a Petr KNECHT, ed. Hodnocení učebnic. Brno: Paido, 2007. ISBN 9788073151485.

NOVOTNÝ, Adolf. Biblický slovník. Díl 1. 2. vyd. / . Praha: Kalich, nakladatelství a knihkupectví, 1956.

PELIKÁN, Jiří. Základy empirického výzkumu pedagogických jevů. 2. dotisk 1. vyd. Praha: Karolinum (nakladatelství), 2007. ISBN 978-80-7184-569-0.

PÖHLMANN, Horst Georg. Kompendium evangelické dogmatiky. Jihlava: Mlýn, 2002. ISBN 80-86498-02-6.

PRŮCHA, Jan. Hodnocení obtížnosti učebnic: Struktury a parametry učiva. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1984.

PRŮCHA, Jan. Moderní pedagogika. 4., aktualiz. a dopln. vyd. Praha: Portál (vydavatelství), 2009. ISBN 978-80-7367-503-5.

PRŮCHA, Jan. Multikulturní výchova: příručka (nejen) pro učitele. Praha: Triton, 2006. ISBN 80-7254-866-2.

PRŮCHA, Jan. Multikulturní výchova: teorie - praxe - výzkum. Praha: ISV (nakladatelství), 2001. ISBN 80-85866-72-2.

PRŮCHA, Jan. Přehled pedagogiky: úvod do studia oboru. 4., aktualizované vydání. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0872-3.

PRŮCHA, Jan. Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-49-4.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál (vydavatelství), 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

VOJTÍŠEK, Zdeněk. Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice: náboženství, církve, sekty, duchovní společenství. Praha: Portál (vydavatelství), 2004. ISBN 80-7178-798-1.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

Asociace učitelů dějepisu [online, cit. 09.08.2017]. Dostupné z: www.asud.cz

Asociace učitelů dějepisu PRVNÍ Z ŘADY NOVÝCH UČEBNIC Z
NAKLADATELSTVÍ DIALOG LIBEREC. [online, cit. 09.08.2017].
Dostupné z: www.asud.cz/17info.htm#dejiny

Bílá kniha - národní program rozvoje vzdělávání v České republice. Formuje vládní strategii v oblasti vzdělávání. Strategie odráží celospolečenské zájmy a dává konkrétní podněty k práci škol, MŠMT ČR. *MŠMT ČR* [online].
Copyright ©2013 [cit. 10.08.2017]. Dostupné
z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/bila-kniha-narodni-program-rozvoje-vzdelavani-v-ceske-republice-formuje-vladni-strategii-v-oblasti-vzdelavani-strategie-odrazi-celospolecenske-zajmy-a-dava-konkretni-podnety-k-praci-skol>

Buddhismus a násilí. [online]. Dostupné
z: http://www.balustrada.cz/bratrstvo/cislo.phtml?0808_clanek10

Církevní restituce v Česku – Wikipedie. [online, cit. 09.08.2017]. Dostupné
z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Církevní_restituce_v_Česku

Dějepis 6 - Učebnice. Učebnice [online]. Copyright © 2017 [cit. 09.08.2017].
Dostupné z: <https://ucebnice.fraus.cz/catalog/cs/ucebnice-ii-stupen-dejepis-dejepis-6/p5617icu2sdeicu2sicu.html>

Dějepis 7 - Učebnice. Učebnice [online]. Copyright © 2017 [cit. 09.08.2017].
Dostupné z: <https://ucebnice.fraus.cz/catalog/cs/ucebnice-ii-stupen-dejepis-dejepis-7/p5399icu2sdeicu2sicu>.

Dějepis 8 - Učebnice. Učebnice [online]. Copyright © 2017 [cit. 09.08.2017].
Dostupné z: <https://ucebnice.fraus.cz/catalog/cs/ucebnice-ii-stupen-dejepis-dejepis-8/p6279icu2sdeicu2sicu.html>.

Dějepis 9 - Učebnice. Učebnice [online]. Copyright © 2017 [cit. 09.08.2017].
Dostupné z: <https://ucebnice.fraus.cz/catalog/cs/ucebnice-ii-stupen-dejepis-dejepis-9/p3753icu2sdeicu2sicu.html>

Dějepis 6.-9. ročník - Učebnice - Nakladatelství Dialog. Nakladatelství
Dialog [online]. Copyright © 2015 Dialog [cit. 09.08.2017]. Dostupné
z: <https://knihydialog.cz/ucebnice/dejepis-6-9-rocnik>

Dějepis 6 (nový): Učebnice Prodos [online, cit. 09.08.2017]. Dostupné z: http://ucebnice.org/dejepis/6novy/rada#id_description

Detail projektu: Etická výchova a její cesta k žákům základních škol – Databáze výstupů projektů OP VK. Úvodní strana – Databáze výstupů projektů OP VK [online]. Copyright © 2014 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky [cit. 09.08.2017]. Dostupné z: <https://databaze.op-vk.cz/Project/Detail/3397>

Etická výchova « Vzhledem ke změnám životního stylu společnosti je potřebné žáky ve škole seznámit s etickými tématy.. Etická výchova « Vzhledem ke změnám životního stylu společnosti je potřebné žáky ve škole seznámit s etickými tématy. [cit. 09.08.2017]. Dostupné z: <http://www.etickavychova.cz>

Etická výchova « Vzhledem ke změnám životního stylu společnosti je potřebné žáky ve škole seznámit s etickými tématy. [online, cit. 09.08.2017]. Dostupné z: <http://www.etickavychova.cz/ucebnice-ke-stazeni>

Etická výchova - Učebnice. Učebnice [online]. Copyright © 2017 [cit. 09.08.2017]. Dostupné z: <https://ucebnice.fraus.cz/catalog/cs/ucebnice-ii-stupen-vychovy-a-prurezova-temata-eticka-vychova/p5484icu2svpticu2sicu.html>

Náboženství ve středověku – interaktivní úlohy: Učebnice Prodos [online, cit. 09.08.2017]. Dostupné z: <http://ucebnice.org/dejepis/nabozenstvi>

Nová škola - DUHA Brno - distribuce učebnic, pracovních sešitů a interaktivních učebnic. Nová škola - DUHA Brno - distribuce učebnic, pracovních sešitů a interaktivních učebnic [online]. Copyright © 2017 Nová škola [cit. 09.08.2017]. Dostupné z: <http://www.novaskolabrno.cz/dejepis/>

NOVÁ ŠKOLA, s.r.o. E-shop - . [online, cit. 09.08.2017]. Dostupné z: https://www.nns.cz/obchod/index.php?item=nab_det&sort_id=387

NOVÁ ŠKOLA, s.r.o. » Multimediální interaktivní učebnice Dějepis. [online]. Dostupné z: <https://www.nns.cz/blog/multimedialni-interaktivni-ucebnice-dejepis/>

Používání učebnic dějepisu v praxi. Metodický portál RVP - Modul Články [online, cit. 09.08.2017]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/s/Z/7237/POUZIVANI-UCEBNIC-DEJEPISU-V-PRAXI.html/>

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, MŠMT ČR. MŠMT ČR [online]. Copyright ©2013 [cit. 09.08.2017]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/ucebni-dokumenty>

Směrnice náměstka ministra pro vzdělávání ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k postupu a stanoveným podmínkám pro udělování a odnímání schvalovacích doložek učebnicím a učebním textům a k zařazování učebnic a učebních textů do seznamu učebnic: MŠMT ČR [online, cit. 09.08.2017]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/32170/download/>

Schvalovací doložky učebnic, MŠMT ČR. MŠMT ČR [online]. Copyright ©2013 [cit. 09.08.2017]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/schvalovaci-dolozky-ucebnic-2013>

SPL-PRACE. SPL-PRACE [online, cit. 09.08.2017]. Dostupné z: <http://www.spl-prace.cz/dejepis.html>

SPL-PRACE [online, cit. 09.08.2017]. Dostupné z: http://www.spl-prace.cz/katalog_ov.html

SPL-PRACE. SPL-PRACE [online, cit. 09.08.2017]. Dostupné z: http://spl-prace.cz/katalog_dejepis3.htm

SPL-PRACE. SPL-PRACE [online, cit. 09.08.2017]. z: http://www.spl-prace.cz/katalog_dejepisn.htm

Strategie vzdělávání 2020 | www.vzdelavani2020.cz. Strategie vzdělávání 2020 | www.vzdelavani2020.cz [online]. Dostupné z: <http://www.vzdelavani2020.cz/>

Školský zákon, MŠMT ČR. MŠMT ČR [online]. Copyright ©2013 [cit. 09.08.2017]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty-3/skolsky-zakon>

Univerzita Hradec Králové - Filozofická fakulta vydala moderní učebnici Výchovy k občanství pro 6. až 9. ročník základní školy [online, cit. 09.08.2017]. Dostupné z: <https://www.uhk.cz/cs-CZ/UHK/Cim-zijeme/Filozoficka-fakulta-vydala-moderni-ucebnici-Vychov>

Uzavření manželství - Ministerstvo vnitra České republiky. *Úvodní strana - Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. Copyright © 2017 Ministerstvo vnitra České republiky, všechna práva vyhrazena [cit. 10.08.2017]. Dostupné

z: <http://www.mvcr.cz/clanek/obcan-na-urade-manzelstvi-uzavreni-manzelstvi.aspx>

Výstupní objekt VDB. [online, cit. 09.08.2017]. Dostupné

z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=OTCR111&z=T&f=TABULKA&katalog=30719&v=v122__null__null__null#w

Seznam příloh

Příloha č. 1 Obyvatelstvo podle náboženské víry

Příloha č. 2 Rámcový vzdělávací program – Dějepis

Příloha č. 3 Náležitosti přiložené k žádosti o udělení schvalovací doložky učebnici

Příloha č. 4 Formulář pro posouzení učebnice podle stanovených kritérií

Příloha č. 5 Hodnotící formulář dějepis Nová škola

Příloha č. 6 Hodnotící formulář dějepis Prodos

Příloha č. 7 Hodnotící formulář dějepis SPN

Příloha č. 8 Hodnotící formuláře výchova k občanství

Příloha č. 9 Hodnotící formuláře etická výchova

Příloha č. 10 Dějepis Dialog

6, str. 59 Čteme nejen z knih Starého zákona

6, str. 75 V zemi olympských bohů

7, str. 69 Reformace a protireformace

9, str. 129 Rozhovor s Alexandrem Solženicynem

Příloha č. 11 Dějepis Fraus

6, str. 129 Římané přebírali a dále rozvíjeli kulturu mnoha národů

6, str. 46 Božský vládce a jeho lid

7, str. 50-51 Ohlédnutí za raným středověkem

Příloha č. 12 Dějepis Nová škola

6, str. 121-2 6, str. 121-2 Původní římské náboženství, Křesťanství

7, str. 40 Křížové výpravy

7, str. 81 Husitství

Příloha č. 13 Dějepis Nová škola Duha

6, str. 24-25 Náboženství Keltů, Germánů a Slovanů

Příloha č. 14 Dějepis Prodos

6, str. 125-6 Náboženský život v Římě po přelomu letopočtu

7, str. 22-3 Židé

8, str. 5 Novověk – úvod

8, str. 13 Reformace

Příloha č. 15 Dějepis SPL – Klasická řada

6, str. 39 Palestina

7, str. 79 Inkvizice

Příloha č. 16 Dějepis SPL – Malovaná řada

6 I, str. 35 Bible a Mezopotámie

8 I, str. 52 Josefské reformy

Příloha č. 17 Dějepis SPN

6, str. 58 Židovství

9, str. Náboženství na Balkáně

Příloha č. 18 Výchova k občanství Fraus

8+RV, str. 84 Zdraví a oběti

9+RV, str. 111 Sekty

Příloha č. 19 Výchova k občanství Gaudeamus

113 Presentace náboženství

508 Příběh teroristy

Příloha č. 20 Výchova k občanství Nová škola

6, str. 15 Svátky

9, str. 15 Nová náboženská hnutí

Příloha č. 22 Etická výchova Národní institut pro další vzdělávání

8-9, str. 91 Rozhovor o muslimském manželství

8-9, str. 98 Hinduismus a islám

Příloha č. 24 Kompletní vyhodnocení**Příloha č. 25 Dějepis – souhrn hodnocení**